

บทที่ 1

บททั่วไป

สัญญาเป็นผลเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดขึ้น อันหมายถึงการที่บุคคลฝ่ายหนึ่งจะต้องผูกพันให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือละเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งที่เรียกว่าเจ้าหนี้มีสิทธิตามกฎหมายที่จะบังคับให้บุคคลฝ่ายแรกหรือที่เรียกว่า ลูกหนี้กระทำการ หรือละเว้นกระทำการอย่างนั้น ๆ

ถ้าเป็นเรื่องปกติธรรมดา คือ เมื่อเป็นหนี้กันอยู่อย่างไรแล้ว และลูกหนี้ได้ปฏิบัติตามภาระหน้าที่แก่เจ้าหนี้ถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ หนี้นั้นก็ถือว่าระงับไป แต่ปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่ามีเรื่องซับซ้อนสาละวนมากก็เนื่องมาจากว่า ลูกหนี้หลีกเลี่ยงการชำระหนี้ หรืออาจมีเหตุบางอย่างที่ทำให้ลูกหนี้ไม่อาจปฏิบัติตามภาระหน้าที่ ทำให้เจ้าหนี้ไม่ได้รับการปฏิบัติตามภาระหนี้ และอาจได้รับความเสียหายอันเกิดมาแต่การไม่ชำระหนี้นั้น กฎหมายจึงได้บัญญัติให้มีการบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตามความผูกพันที่มีอยู่ต่อกัน รวมทั้งก็มีบทบัญญัติให้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบความเสียหายที่เกิดขึ้นโดยการให้เจ้าหนี้ เรียกว่าเสียหายได้การที่มีบทบัญญัติว่าด้วยเรื่องผลแห่งหนี้ไว้เช่นนี้ ด้วยจุดประสงค์คือ เพื่อความสงบเรียบร้อยในสังคมและเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นในการที่จะมีการกระทำทางนองเดียวกันเช่นอีกต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีบทบัญญัติ มาตรา 213 และ มาตรา 215¹
 เป็นแม่บทในการให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ในการที่จะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้รวมทั้งสิทธิที่เจ้าหนี้จะเรียก
 เอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดแก่การไม่ชำระหนี้ก็ได้ ซึ่งกรณีถือว่าลูกหนี้และ
 เจ้าหนี้มีความผูกพันกันอยู่ตามสัญญา แต่อย่างไร ก็ตามการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามตนเอง
 ผูกพันอยู่ตามข้อสัญญาที่ทำไว้กับเจ้าหนี้เช่นนี้ นอกจากเจ้าหนี้ จะมีสิทธิตามบทบัญญัติของ
 กฎหมายดังกล่าวข้างต้นแล้ว ถ้ากล่าวกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยบทบัญญัติ
 เรื่องการเลิกสัญญาแล้ว เจ้าหนี้ก็มีสิทธิเลือกในทางที่จะขอเลิกสัญญา เมื่อไม่ต้องการผูกพัน
 กับลูกหนี้อีกต่อไป ถ้าลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามการชำระหนี้ตามสัญญานั้น ซึ่งเมื่อเลิกสัญญาแล้ว ถ้า
 เจ้าหนี้สามารถสืบได้ว่า เขาได้รับความเสียหายเจ้าหนี้นยอมมีสิทธิที่จะได้รับค่าเสียหายอันเนื่องมาจาก
 การไม่ชำระหนี้ด้วยซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าวและวิเคราะห์ในเรื่องเหล่านี้ โดยละเอียดเป็น
 ลำดับ ๆ ไป

-----
¹ มาตรา 213 "ถ้าลูกหนี้ละเลยเสียไม่ชำระหนี้ของตน เจ้าหนี้จะร้องขอต่อศาล
 ให้สั่งบังคับชำระหนี้ก็ได้ เว้นแต่สภาพแห่งหนี้จะไม่เปิดช่องให้ทำเช่นนั้นได้
 เมื่อสภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้บังคับชำระหนี้ได้ ถ้าวัตถุแห่งหนี้
 เป็นอันใดที่กระทำอันหนึ่งอันใด เจ้าหนี้จะร้องขอต่อศาลให้สั่งบังคับให้บุคคลภายนอกกระทำ
 การอันนั้น โดยให้ลูกหนี้เสียค่าใช้จ่ายให้ก็ได้ แต่ถ้าวัตถุแห่งหนี้เป็นอันใดที่กระทำอันใดกรรมอย่าง
 ใดอย่างหนึ่งไว้ ศาลจะสั่งให้ถือเอาตามคำพิพากษาแทนการแสดงเจตนาของลูกหนี้ก็ได้
 ส่วนหนี้ซึ่งมีวัตถุเป็นอันใดจะกำหนดวันการอันใด เจ้าหนี้จะ
 เรียกร้องหรือถอนการที่ได้กระทำลงแล้วนั้นโดยให้ลูกหนี้เสียค่าใช้จ่ายและให้จัดการอันควร
 เพื่อการภายหลังด้วยก็ได้
 อนึ่งบทบัญญัติในวรรคทั้งหลายที่กล่าวมาก่อนนี้ หากกระทบ
 กระทั่งถึงสิทธิที่จะเรียกเอาค่าเสียหายไม่ "

มาตรา 215 "เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ต้องตามความประสงค์อันแท้จริง
 แห่งมูลหนี้ไว้ เจ้าหนี้จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่การนั้นก็ได้"

1.1 ความผูกพันอันเกิดจากผลของการเกิดสัญญา

สัญญาคืออะไรนั้น ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่มีมาตราใดให้ความหมายไว้ แต่อย่างใด นักนิติศาสตร์ได้อธิบายความหมายของคำว่า "สัญญา" ไว้หลายทัศนะด้วยกัน เช่น

(1) สัญญาคือความตกลงที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ความตกลงอันหนึ่งจะกลายเป็นสัญญาต่อเมื่อบุคคลหนึ่งได้แสดงเจตนาต่อคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ที่จะกระทำการอันใดอันหนึ่ง ให้ในอนาคต และกฎหมายบัญญัติให้สิทธิบางประการแก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งนั้นที่จะบังคับให้ปฏิบัติตามนั้น ตัวอย่างเช่น ความตกลงอันหนึ่งจะเป็นสัญญาก็ต่อเมื่อกฎหมายบัญญัติให้สิทธิที่จะยอมรับคำสัญญาของผู้แสดงเจตนาจะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งและในกรณีที่ไม่ว่างการตามคำสัญญา ก็รับรู้อิทธิพลที่จะบังคับให้กระทำการนั้นหรือสิทธิที่จะเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน เพื่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการฝ่าฝืนดังกล่าว

(2) สัญญาเป็นนิติกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนการแสดงเจตนาต่อกันโดยบุคคลตั้งแต่สองคนหรือมากกว่านั้นขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดผลทางกฎหมายหรือสัญญา คือนิติกรรมซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนการแสดงเจตนาต่อกันโดยบุคคลตั้งแต่สองคนหรือมากกว่านั้นขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่เรียกว่าหนี้²

ในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 305 ได้วางหลักเกณฑ์ว่า สัญญา ก่อให้เกิดหนี้ เกิดความผูกพันระหว่างคู่สัญญาโดยลูกหนี้ต้องชำระหนี้ตามสัญญาให้แก่เจ้าหนี้³

ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 1101 บัญญัติวางหลักไว้ว่า "สัญญา หมายถึงความตกลงซึ่งบุคคลหนึ่งหรือหลายคนผูกพันตนต่อบุคคลอื่นคนเดียวหรือหลายคน เพื่อที่จะให้(เว้นกรรมสิทธิ) กระทำการหรืองดเว้นกระทำการใด"⁴

² ไซยยศ เหมะรัชตะ, "หลักกฎหมายสัญญาเปรียบเทียบ," วารสารกฎหมายจุฬาลงกรณ์ (ฉบับพิเศษ อนุสรณ์ ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย 2523): 76.

³ The German Civil Code, section 305, "For the creation of an obligation by legal transaction, and for any modification of the substance of an obligation, a contract between the parties is necessary, unless otherwise provided by law."

⁴ ไซยยศ เหมะรัชตะ, หลักกฎหมายสัญญาเปรียบเทียบ, หน้า 77

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สัญญาจึงมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ

1. มีลักษณะเป็นการกระทำสองฝ่าย (ชนไป)
2. มีผลทำให้เกิดหนี้^{๕๕}

สำหรับกฎหมายไทยนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ได้ให้นิยามหรือความหมายของคำว่า "สัญญา" ไว้ เพียงแต่เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า สัญญานั้นก็คือนิติกรรมหลายฝ่าย คือเกิดขึ้นโดยการแสดงเจตนาของบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป ที่ว่าเป็นการแสดงเจตนาของบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไปก็เพราะนิติกรรมนั้นได้กำหนดลักษณะระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ต่อกัน ดังนั้นในการแสดงเจตนา ทุกฝ่ายจึงต้องแสดงเจตนาตกลงยินยอมต่อกัน กล่าวคือฝ่ายหนึ่งแสดงเจตนาเป็นข้อเสนอขึ้นมาแล้วอีกฝ่ายหนึ่งแสดงเจตนาเป็นคำสนองรับ เมื่อคำเสนอคำสนองถูกต้องตรงกัน สัญญาจึงเกิดขึ้น^{๕๖}

จากที่กล่าวมาในความหมายของคำว่าสัญญาดังที่กล่าวข้างต้นนี้คือหลักเกณฑ์ที่บ่งบอกว่า สัญญาก่อให้เกิดหนี้ ซึ่งหนี้ก็คือการที่บุคคลฝ่ายหนึ่งจะต้องผูกพันให้กระทำหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง หรือละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่จะมีบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิตามกฎหมายจะบังคับให้บุคคลฝ่ายแรกกระทำหรืออย่างนั้น ๆ หรือละเว้นการกระทำอย่างนั้น ๆ จากความหมายของหนี้ทำให้เห็นได้ว่าหนี้อาจจะเกิดจากมูลกรณี่หลายอย่าง ซึ่ง ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้กล่าวไว้ว่า "เมื่อมีกฎหมายบทใด ลักษณะใดจะบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งฯ หรือที่ไหนก็ตามเป็นบรรทัดฐานให้พฤติการณ์อย่างใดก่อความผูกพันอันบังคับกันได้ตามกฎหมายลักษณะหนี้ ทำให้ฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าของหนี้หรือเรียกร้องตามความหมายในมาตรา 194 ของประมวลกฎหมายแพ่งฯ และให้บังคับกันได้ ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ใน

^{๕๕} ๖๑๑ เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้ พิมพ์ครั้งที่ 2.

(โครงการตำรา คณะกรรมการสัมมนาและวิจัย คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522), หน้า 248.

กฎหมายลักษณะหนี้แล้ว พฤติการณ์อย่างนั้นเป็นมูลแห่งหนี้ได้ทั้งสิ้น การที่จะมีกฎหมายบัญญัติเรื่องเช่นนั้นไว้ที่แห่งใดไม่ใช่ว่าสำคัญ และไม่จำเป็นต้องบอกไว้ว่าเป็นบทกฎหมายกำหนดแห่งหนี้ ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า ถ้าผลอาจเกิดขึ้นเป็นไปและบังคับกันได้ตามกฎหมายลักษณะหนี้แล้ว ก็นับว่าเป็นมูลแห่งหนี้ได้ทั้งนั้น⁶ สำหรับสัญญาหนี้ จึงเป็นหนี้ที่เกิดจากมลอันอาศัยความยินยอม สมัครง ซึ่งกฎหมายรับรองให้เป็น บ่อเกิดแห่งหนี้ หนี้ในทางสัญญา (Contractual obligation) หรือหนี้ที่มีบ่อเกิดจากสัญญานี้ อาจแบ่งลักษณะของหนี้ออกได้เป็น 2 ลักษณะด้วยกันคือ "หนี้โดยตรง" (Primary obligation) หรือบางครั้งก็เรียกว่า "หนี้ตามที่ตกลงกันไว้" (Agreed obligation) ซึ่งเป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติการชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงตามความประสงค์อันแท้จริง แห่งข้อสัญญาที่ได้ตกลงกันขึ้น และอีกลักษณะหนึ่งเรียกว่า "หนี้โดยอ้อม" (Secondary obligation) ซึ่งเป็นหน้าที่ที่กำหนดโดยกฎหมายให้ชำระหนี้แทน ในกรณีที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้และผลของการไม่ชำระหนี้ทำให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าหนี้⁷ ซึ่งผู้เขียนใคร่ขออธิบายถึงหนี้ในทางสัญญาโดยละเอียดตามลำดับดังนี้

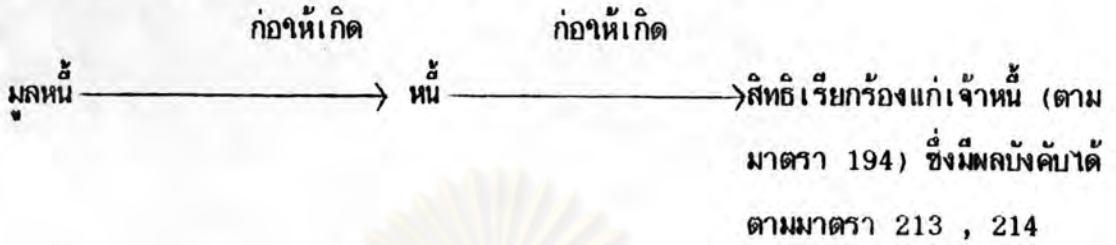
1.1.1 เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องเนื่องด้วยอำนาจแห่งหนี้อันเกิดจากสัญญา

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า สัญญาหมายความถึงนิติสัมพันธ์ ซึ่งก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องอันเป็นความผูกพันทางหนี้ที่ต่อกันระหว่างคู่สัญญา ความผูกพันในทางหนี้ดังกล่าวนี้ ทำให้ฝ่ายที่เป็นลูกหนี้ในสัญญามีหน้าที่ต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามที่ได้ตกลงกันไว้กับเจ้าหนี้ ซึ่งก็คือฝ่ายที่ได้รับผลจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำนั้น ๆ ตามสัญญา ตามหลักกฎหมายในเรื่องหนี้ก็นับว่า เมื่อ

⁶ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1 (ภาค 1-2) พุทธศักราช 2478 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2505 (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด), หน้า 327.

⁷ ไชยยศ เหมะรัชตะ, หลักกฎหมายสัญญาเปรียบเทียบ, หน้า 75.

เป็นหนี้กันอยู่อย่างไรก็ต้องชำระหนี้ตรงตามอย่างนั้น ๆ ดังนั้นผลของหนี้ประการแรกที่
เจ้าหนี้มีสิทธิคือเรียกร้องให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามชำระหนี้ตรงตามที่ระบุไว้ในสัญญานั้น ซึ่งมีหลัก
บัญญัติไว้ในมาตรา 194⁸ ซึ่งสามารถเขียนออกมาเป็นตารางได้ดังนี้

หมักพั้นเฉพาะกรณีที่เกิดหนี้ หรือพหุเป็นฝ่ายสืบสิทธิ

รับผิดชอบในกรณีหนี้นั้นเท่านั้น ไม่ผูกพันบุคคลภายนอก หรืออาจกล่าวได้ก็อย่างว่า หนี้เป็น
บ่อเกิดของบุคคลสิทธิ เป็นสิทธิเหนือบุคคล ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งฯ เรียกว่า สิทธิ
เรียกร้อง คือ เป็นการเรียกร้องให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์แห่งหนี้ได้แก่ การกระทำการ งด
เว้นกระทำการ หรือส่งมอบทรัพย์สินนั้นให้แก่เจ้าหนี้ ถ้าลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตาม เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะ
ฟ้องร้องต่อศาล เพื่อให้ช่วยบังคับตามสิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้ที่มดลูกหนี้ไม่ได้หมายความว่า
เจ้าหนี้มีอำนาจดองทรัพย์สินของลูกหนี้โดยตรง ซึ่ง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้กล่าวไว้ว่า
"ตามมาตรา 214⁹ เป็นประกันเงื่อนไขอย่างหนึ่งเท่านั้น คือ เป็นแต่ข้อรับรองของ
กฎหมายว่า เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้เจ้าหนี้มีทางบังคับกันได้โดยขออำนาจของบ้านเมืองให้ยึดเอา
ทรัพย์สินของลูกหนี้ ดังที่ว่าไว้ในมาตรา 214 มาชายาใช้หนี้ นอกจากนี้เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะ
จัดการรวบรวมความคมของทรัพย์สินของลูกหนี้ไว้ ตามมาตรา 233, 237 เพื่อจะได้มี

⁸ มาตรา 194 "ด้วยอำนาจแห่งมลหนี้ เจ้าหนี้ย่อมมีสิทธิจะเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระ
หนี้ได้ อนึ่งการชำระหนี้ด้วยงดเว้นการอันใดอันหนึ่งก็ย่อมมีได้"

⁹ มาตรา 214 "ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา 733 เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะให้
ชำระหนี้ของตนจากทรัพย์สินของลูกหนี้จนสิ้นเชิง รวมทั้งเงินและทรัพย์สินอื่น ๆ ซึ่งบุคคล
ภายนอกค้างชำระแก่ลูกหนี้ด้วย"

ทรัพย์สินไว้ สำหรับขอหยัดเอามาขายใช้หนี้ได้ในที่สุด เหล่านี้ เป็นเพียงแต่วิธีควบคุมไว้ โดยทางอ้อมสำหรับที่จะบังคับชำระหนี้ในที่สุด แต่ทั้งนี้เฉพาะสิทธิเรียกร้อง เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิอะไรในทรัพย์สินของลูกหนี้ ดังจะเห็นได้ในกรณีมาตรา 1336 แม้ว่าบุคคลจะเป็นลูกหนี้ แต่ก็ยังมีอำนาจจัดการทรัพย์สินจำหน่ายทำลายทรัพย์สินได้โดยสมบูรณ์ แต่ว่าถ้าทำไปเพราะการฉ้อฉล เจ้าหนี้ก็อาจฟ้องขอให้เพิกถอนได้เพื่อทรัพย์สินกลับคืนมาเป็นของลูกหนี้ตามมาตรา 237 แต่ถ้าทำไปโดยสุจริตเจ้าหนี้ก็ไม่มีสิทธิดังกล่าว"¹⁰

ดังนั้นเมื่อ สัญญาซื้อขายนั้น ก็เป็นการบังคับให้คู่สัญญามายฝ่ายหนึ่งที่เป็นลูกหนี้ต้องปฏิบัติตามอย่างใดอย่างหนึ่งแก่คู่สัญญาอีกฝ่ายที่เป็นเจ้าหนี้ ถ้าคู่สัญญาไม่เคารพถือปฏิบัติตามสัญญาสถาบันแห่งรัฐจะบังคับให้ปฏิบัติ ดังนั้นคู่สัญญาควรจะต้องปฏิบัติตามสิ่งที่ผูกพันไว้ตามสัญญา อย่างไรก็ตามสัญญาที่มีผลก่อนบังคับเฉพาะคู่สัญญา แต่บุคคลภายนอกก็ต้องรับรู้และกล่าวอ้างได้ว่า คู่สัญญานั้นมีหนผูกพันกันอยู่ตามสัญญาเป็นอย่างไร

1.1.2 ลูกหนี้ต้องชำระหนี้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ประสงค์แห่งสัญญาที่กำหนดขึ้น

เมื่อคู่สัญญาเข้าทำสัญญากันก็ย่อมมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน ณ จุด ๆ หนึ่งว่าที่เข้าทำสัญญากันนั้นเพราะต้องการอะไรกัน เพื่อที่จะได้ประโยชน์ตอบแทนไปแต่ละฝ่าย แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามสัญญา จนทำให้อีกฝ่ายหนึ่งขาดประโยชน์ที่พึงจะได้รับทำให้ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ประสงค์แห่งสัญญาที่กำหนดไว้ สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เนื่องมาจาก:-

- ก) มีการไม่ชำระหนี้ตามสัญญาที่กำหนดไว้ พุทธตามภาษาทั่วไปก็คือไม่ทำตามข้อตกลงในสัญญา แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะคือ

1. คู่สัญญามายฝ่ายที่เป็นลูกหนี้ไม่กระทำการ หมายความว่าตามสัญญาที่ระบุไว้ได้กำหนดให้ฝ่ายลูกหนี้ต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แต่งบทกวี สิ่งที่คู่สัญญามายฝ่ายที่เป็นเจ้าหนี้ต้องการคือบทกวีที่สำเร็จแล้ว ถ้าลูกหนี้ไม่แต่ง เจ้าหนี้ก็ไม่ได้สิ่งที่กำหนดตามสัญญา

¹⁰ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรม และหนี้ เล่ม 1 (ภาค 1-2) , หน้า 281.

2. คู่สัญญาฝ่ายที่เป็นลูกหนี้ไม่งดเว้นกระทำการ หมายความว่า ตามสัญญาได้กำหนดให้ฝ่ายลูกหนี้งดเว้นการกระทำความผิดหรือ กิจการบางอย่าง เช่นห้ามปลูกสิ่งก่อสร้างใกล้เขตรั้วเป็นระยะ 10 เมตร ถ้าฝ่ายลูกหนี้ฝ่าฝืนกระทำในสิ่งที่ห้าม สัญญาก็ไม่บรรลุผลสำเร็จตามที่ตกลงกันไว้

3. คู่สัญญาฝ่ายที่เป็นลูกหนี้ไม่ถอนทรัพย์สิน หรือส่งมอบทรัพย์สินให้แก่เจ้าหนี้ตามที่ระบุไว้ในสัญญา เจ้าหนี้ก็ไม่ได้สิ่งที่กำหนดตามสัญญา

ข) มีการชำระหนี้แต่ไม่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์แห่งสัญญา ทั้งนี้

เพราะ

1. มีการชำระหนี้แต่ล่าช้า นั่นคือตามสัญญาที่กำหนดไว้ นั้นถึงกำหนดเวลาชำระแล้ว แต่ฝ่ายลูกหนี้แม้ว่าจะดำเนินการชำระหนี้ แต่ผิดเวลา ทำให้ผิดวัตถุประสงค์ของเจ้าหนี้แห่งสัญญานั้น เช่น ตามสัญญาเจ้าหนี้ว่าจ้างฝ่ายลูกหนี้มาตรวจ เพื่อนำมาแสดงนิทรรศการ ซึ่งจะต้องนำรูปมาส่งวันที่ 20 สิงหาคม ปรากฏว่าฝ่ายลูกหนี้นำมาส่งมอบล่าช้าถึงวันที่ 30 สิงหาคม ซึ่งเลยระยะเวลาการแสดงผลการแล้ว รูปนั้นก็ไม่มีประโยชน์อีกต่อไป ผิดวัตถุประสงค์ของสัญญาตามที่ระบุไว้ ดังนั้นเมื่อถึงกำหนดเวลาชำระหนี้แล้ว แต่ลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามการชำระหนี้ ก็ถือว่าลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามการชำระหนี้ที่ต้องตามวัตถุประสงค์แห่งสัญญาแล้ว เจ้าหนี้ก็ได้รับความเสียหาย ยิ่งถ้าลูกหนี้ผิดนัดกฎหมายได้เพิ่มความรับผิดชอบแก่ลูกหนี้ให้หนักยิ่งกว่าหน้าที่ต้องชำระหนี้ธรรมดา สำหรับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าลูกหนี้ผิดนัดหรือไม่ได้แก่

(1) ผิดนัดเพราะหนี้ถึงกำหนดชำระแล้วเจ้าหนี้ให้

คำเตือนแล้ว ลูกหนี้ยังไม่ชำระหนี้

11 มาตรา 204 วรรคแรก "ถ้าหนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว และภายหลังแต่นั้น เจ้าหนี้ได้ให้คำเตือนลูกหนี้แล้ว ลูกหนี้ยังไม่ชำระหนี้ไซ้ ลูกหนี้ได้ชื่อว่าผิดนัด เพราะเขาเตือนแล้ว" ตามบทบัญญัติมาตรา 204 วรรคแรกนี้หมายความว่า เพียงการที่หนี้ถึงกำหนดชำระ ซึ่งหมายถึงถึงหน่นถึงเวลาที่เจ้าหนี้จะพึงเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ แม้ลูกหนี้ยังไม่ชำระหนี้ก็ยังไม่ถือว่าลูกหนี้ผิดนัด จนกว่าเจ้าหนี้จะให้คำเตือนไปยังลูกหนี้แล้ว แต่ลูกหนี้ยังไม่ชำระหนี้ก็จึงจะถือว่าลูกหนี้ผิดนัด

(2) ผิดนัดเพราะไม่ชำระหนี้จนพ้นกำหนดเวลาชำระหนี้

ตามวันแห่งปฏิทิน 12

อย่างไรก็ตามมีข้อยกเว้นอันทำให้ลูกหนี้ไม่ตกเป็นผิดนัดซึ่งได้แก่กรณีต่อไปนี้

(1) กรณีการชำระหนี้ตามสัญญาไม่ได้กระทำการเพราะ

พฤติการณ์ที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ (มาตรา 205) ซึ่งหมายความว่าลูกหนี้ไม่ตกเป็นผิดนัดหากลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้โดยเหตุอันมิใช่ความผิดของลูกหนี้ อย่างไรก็ตามมาตรา 205 ดังกล่าวมีผลเพียงทำให้ลูกหนี้ไม่ตกเป็นผิดนัดเท่านั้น ลูกหนี้ยังคงมีหน้าที่ต้องชำระหนี้ ต่างจากกรณีการชำระหนี้เป็นอันพ้นด้วยเหตุอันมิใช่ความผิดของลูกหนี้ไม่ได้ซึ่งลูกหนี้จะหลุดพ้นจากหน้าที่ในการชำระหนี้ทั้งนี้ตามผลแห่งบทบัญญัติมาตรา 219 วรรคแรก

(2) กรณีเจ้าหนี้ผิดนัด ซึ่งได้แก่กรณีตามที่บัญญัติไว้ใน

มาตรา 207 และ 210

2. มีการชำระหนี้ผิดสถานที่ เป็นกรณีที่เกิดขึ้นได้ ถ้าตาม

สัญญาระบุให้ลูกหนี้จะต้องไปชำระหนี้ ณ สถานที่แห่งหนึ่งแต่ลูกหนี้อีกสถานที่หนึ่ง แม้ว่าฝ่ายลูกหนี้จะไปชำระหนี้ แต่ผิดสถานที่ที่กำหนดไว้ ถือว่าเป็นการไม่ชำระหนี้หากต้องตามวัตถุประสงค์ของสัญญา ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งฯ มีบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในมาตรา 324 คือ ถ้ามิได้แสดงเจตนาอันไว้โดยเฉพาะเจาะจงว่าจะชำระหนี้ ณ สถานที่ใด หากจะต้องส่งมอบทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง ท่านให้ส่งมอบกัน ณ สถานที่ซึ่งทรัพย์สินได้อยู่เป็นเวลาเมื่อก่อให้เกิดหนี้ ส่วนการชำระหนี้โดยประการอื่น ท่านให้ชำระหนี้ ณ สถานที่ซึ่งเป็นภูมิลำเนาปัจจุบันของเจ้าหนี้

3. มีการชำระหนี้ผิดวัตถุประสงค์แห่งหนี้ คำว่า "วัตถุประสงค์แห่งหนี้"

หมายถึงการใด ๆ ที่ลูกหนี้พึงต้องปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติ เพื่อเป็นการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ตามข้อผูกพัน ซึ่งแตกต่างกับคำว่า "วัตถุประสงค์แห่งมูลหนี้" หมายถึง ประโยชน์สุดท้ายที่จะพึงได้จากการที่เขาได้เข้าทำนิติกรรมสัญญากัน ในกรณีการชำระหนี้ผิดวัตถุประสงค์แห่งหนี้ นั่นก็คือ

12 มาตรา 204 วรรคสอง "ถ้าได้กำหนดเวลาชำระหนี้ไว้ตามวันแห่งปฏิทิน และ

ลูกหนี้มิได้ชำระหนี้ตามกำหนดไว้ ท่านว่าลูกหนี้ตกเป็นผิดนัดโดยมิพักต้องเตือนเลย วิธีเดียวกันนี้ท่านให้ใช้บังคับแก่กรณีที่ต้องบอกกล่าวล่วงหน้าก่อนการชำระหนี้ ซึ่งได้กำหนดเวลาลงไว้ อาจคำนวณนับได้โดยปฏิทินนับแต่วันที่ได้ออกกล่าว"

ตามสัญญาที่มีหนี้หรือละเว้นการทำอะไรก็ต้องปฏิบัติตามนั้น เช่น การซื้อขายรถยนต์ ถ้าผู้ขายรถยนต์มาหักเท่ากับมัดจำมัดจำแห่งหนึ่งเป็นการชำระหนี้ที่ผิดวัตถุประสงค์แห่งสัญญาที่กำหนด ✕

ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามสัญญาเจ้าหนีย่อมมีสิทธิ บังคับ ซึ่งสิทธิ บังคับของเจ้าหนี้คือฟ้องร้องต่อศาลขอให้สั่งบังคับชำระหนี้ดังบัญญัติไว้ตามมาตรา 213¹³ การที่เจ้าหนี้ฟ้องร้องต่อศาลขอให้สั่งบังคับชำระหนี้ให้เรียกได้อีกอย่างว่าเป็นการบังคับชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจง แต่อย่างไรก็ตามหนี้บางครั้งก็ไม่สามารถที่จะชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงได้ การฟ้องร้องต่อศาลดังกล่าว เป็นสิทธิของเจ้าหนี้ นั้นหมายความว่า เจ้าหนี้จะใช้สิทธิฟ้องร้องหรือไม่ ก็ได้ เมื่อได้รับการเอาเปรียบจากลูกหนี้ไม่ยอมชำระหนี้ตามสัญญา และการบังคับชำระหนี้เป็นหนี้ที่บังคับได้เฉพาะทรัพย์สินของลูกหนี้เท่านั้นไม่บังคับเอากับเนื้อตัวร่างกายของลูกหนี้

ในบางครั้งเจ้าหนี้ไม่สามารถบังคับชำระหนี้ได้ตามสัญญา เพราะสภาพของหนี้เองที่ทำให้ชำระหนี้แล้วก็ไม่บรรลุเป้าหมายของเจ้าหนี้ หรือที่ตามกฎหมายเรียกว่าสภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่อง เช่น เมื่อผู้ให้เช่าผิดสัญญาเอาห้องที่ให้เช่าไปให้เช่าสภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้ผู้เช่าเข้าไปอยู่ ศาลพิพากษายกฟ้องแต่ไม่ตัดสินคดีที่จะฟ้อง เรียกค่าเสียหาย¹⁴ เป็นต้น ส่วนใหญ่คือหนี้ที่มัดจำแห่งหนึ่งเป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่งแล้วอาจจะเกิดการสูญหาย เสียหายไป หรือหนี้ที่เป็นการที่ลูกหนี้จะต้องกระทำเฉพาะตัว หนี้จะต้องชำระกันนั้น

¹³ มาตรา 213 "ถ้าลูกหนี้ละเลยเสียไม่ชำระหนี้ของตน เจ้าหนี้จะร้องขอต่อศาล ให้สั่งบังคับชำระหนี้ ก็ได้ เว้นแต่สภาพแห่งหนี้จะไม่เปิดช่องให้ทำเช่นนั้นได้

เมื่อสภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้บังคับชำระหนี้ได้ ถ้ามัดจำแห่งหนึ่งเป็นอันให้กระทำ การอันหนึ่งอันใด เจ้าหนี้จะร้องขอต่อศาลให้สั่งบังคับให้บุคคลภายนอกกระทำ การอันนั้นโดย ให้ลูกหนี้เสียค่าใช้จ่ายก็ได้ แต่ถ้ามัดจำแห่งหนึ่งเป็นอันให้ทำนิติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ทรัพย์สินจะสั่งให้ถือเอาตามคำพิพากษาแทนการแสดงเจตนาด้วยก็ได้

¹⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 315/2496 ระหว่าง นายรัชติ เข้มสุวรรณ กับพวก โจทก์ และนางแจ่ม ชาตะวาระราหะ จำเลย

พันวิสัยเสียแล้ว เจ้าหนี้ก็ไม่สามารถบังคับชำระหนี้ได้ อีกกรณีหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นก็คือ แม้ว่าการชำระหนี้ยังเป็นวิสัยที่จะขอให้บังคับกันได้แต่เจ้าหนี้มีสิทธิเลือกที่จะไม่ขอบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตามสัญญา แต่เจ้าหนีกลับใช้สิทธิที่เรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อการไม่ชำระหนี้ได้ซึ่งได้แก่กรณีต่อไปนี้คือ :-

1. มาตรา 216 เป็นกรณีที่ลูกหนี้ผิดนัดและการชำระหนี้กลายเป็นไร้ประโยชน์แก่เจ้าหนี้
2. มาตรา 218 วรรค 2 การชำระหนี้กลายเป็นพันวิสัยแต่เพียงบางส่วนและส่วนที่ยังอยู่ในวิสัยที่จะชำระหนี้เป็นอันไร้ประโยชน์แก่เจ้าหนี้เพราะพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ
3. มาตรา 389 , 391 เจ้าหนี้ใช้สิทธิเลิกสัญญาและเรียกค่าเสียหาย

ทั้งสามกรณีนี้เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อการไม่ชำระหนี้และเพื่อค่าเสียหายที่เจ้าหนี้ได้รับอันเนื่องมาจากการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้โดยสรุปแล้ว การใช้สิทธิบังคับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ก็คือการร้องขอต่อศาลให้สั่งลูกหนี้ทำการชำระหนี้ หรือที่เรียกกันว่า การบังคับชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจง (Specific performance) การบังคับให้มีการชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงเช่นนี้ ได้บัญญัติเป็นหลักไว้ในมาตรา 320 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ความว่า "อันจะบังคับให้เจ้าหนี้รับชำระหนี้แต่เพียงบางส่วน หรือให้รับชำระหนี้เป็นอย่างอื่น ผิดไปจากที่จะต้องชำระแก่เจ้าหนี้นั้น ท่านว่าหาอาจจะบังคับได้ไม่" นอกจากนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติหลักทั่วไปในการบังคับชำระหนี้ไว้ในมาตรา 213 ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

จากบทบัญญัติมาตรา 213 จะเห็นว่าเมื่อลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามการชำระหนี้ตามข้อสัญญาที่ได้มออยู่กับเจ้าหนี้ กฎหมายได้หาทางแก้ไขไว้ ในประการแรก คือให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ที่จะร้องขอให้ศาลบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงตามที่ได้ตกลงไว้ในสัญญา ซึ่งเป็นผลธรรมดาที่สุดของหนี้อันเกิดจากสัญญา ดังนั้น เมื่อลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามการชำระหนี้ตามสัญญา กฎหมายจึงให้ทางแก้ไขข้อแรกคือ ให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้ตามที่ตนหนี้อยู่ คือเมื่อลูกหนี้ผิดสัญญา เจ้าหนี้ก็อาจขอให้ศาลบังคับให้ลูกหนี้ ปฏิบัติตามสัญญาได้

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาตามความในวรรคแรกแห่งมาตรา 213 นี้มีหลักสำคัญอยู่
 ข้อหนึ่งว่าการบังคับชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงตามผลของสัญญาจะกระทำได้อต่อเมื่อสภาพ
 แห่งสัญญานั้นได้เปิดช่องให้บังคับได้ ลูกหนี้ก็มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามชำระหนี้ให้ตรงตามสัญญาที่
 เป็นมูลหนี้ตนได้ผูกพันไว้ ถ้าสภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้บังคับได้แล้วจะบังคับชำระหนี้โดยเฉพาะ
 เจาะจงหาได้ไม่ เพราะมิฉะนั้นจะไปขัดกับหลักที่ว่า หนี้เป็นสิทธิเหนือบุคคลจะบังคับได้แต่กับ
 ทรัพย์สินของลูกหนี้เท่านั้น

คำว่าสภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้ทำเช่นนั้นได้ หมายความว่าถึงกรณีลูกหนี้ฝ่าฝืนหรือละ
 เลຍไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้โดยสภาพแห่งหนี้ จะใช้วิธีการทางศาลบังคับเพื่อให้เจ้าหนี้ได้รับชำระ
 หนี้ตรงตามวัตถุประสงค์แห่งหนี้ไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับหลักกฎหมายดังกล่าวข้างต้นที่ว่า
 หนี้เป็นสิทธิเหนือบุคคลและสามารถบังคับได้แก่ทรัพย์สินของลูกหนี้เท่านั้น จะบังคับเอาแ่
 ตัวของลูกหนี้หาได้ไม่

การที่มีหลักเกณฑ์กำหนดไว้เช่นนี้ก็เพราะโดยที่จุดมุ่งหมายสำคัญประการ
 หนึ่งของกฎหมายลักษณะหนี้ คือการที่จะบังคับบัญชีให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้ตรงตามวัตถุประสงค์แห่ง
 หนี้ในกรณีที่ ลูกหนี้ฝ่าฝืนหรือละ เลຍไม่ชำระหนี้ของตน เช่นนี้ ถ้าวัตถุประสงค์แห่งหนี้เป็นกรณีลูกหนี้จะ
 ต้องกระทำการอันใดอันหนึ่งด้วยตัวลูกหนี้เอง เช่นลูกหนี้จะต้องชำระหนี้โดยการก่อสร้างบ้านให้แก่
 เจ้าหนี้ กรณีเช่นนี้จะเห็นได้ว่า ศาลไม่มีวิธีการอันใดที่จะบังคับให้เจ้าหนี้ได้รับการชำระหนี้
 อย่างนั้น เป็นกรณีที่สภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้บังคับได้ เพราะถ้าลูกหนี้ไม่สมัครใจจะปฏิบัติ
 การชำระหนี้ ศาลย่อมไม่อาจไปบังคับลูกหนี้ให้ทำการก่อสร้างบ้านให้เจ้าหนี้ได้

กรณีสภาพแห่งหนี้ตามสัญญาไม่เปิดช่องให้บังคับชำระหนี้ได้กฎหมายกำหนดทางแก้ไขให้
 เจ้าหนี้ในกรณีที่ จะได้รับการชำระหนี้เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์แห่งหนี้ได้ตามมาตรา 213 วรรค 2
 และวรรค 3 คือ

1. ถ้าวัตถุประสงค์แห่งหนี้เป็นการกระทำการอันใดอันหนึ่ง กฎหมายได้หาทางออกให้แก่
 เจ้าหนี้ โดยให้เจ้าหนี้สามารถร้องขอต่อศาล ให้บุคคลอื่นที่ไม่ใช่ลูกหนี้เข้าทำกิจการนั้นแทน
 ลูกหนี้ในเมื่อการนั้นสามารถจะทำการแทนกันได้ แล้วให้ลูกหนี้เป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย และถ้า
 ลูกหนี้ยังขัดขืนอีกก็ขอให้ศาลออกหมายบังคับคดี ตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดีนี้ยึดทรัพย์สินของลูกหนี้
 มาขายทอดตลาดเอาเงินมา ชำระค่าใช้จ่าย

2. ถ้าวัตถุประสงค์แห่งหนึ่งเป็นการกำหนดนิติกรรม เช่น สัญญาจะขายที่ดิน ถ้าลูกหนี้จะขายไม่ยอมมาพบนิติกรรมมาอนที่ดิน เจ้าหนี้จะซื้ออาจฟ้องบังคับผู้จะขายโดยขอให้ศาลถือเอาคำพิพากษาของศาลเป็นการแสดงเจตนาแทนการแสดงเจตนาของผู้จะขายดังนี้ ผู้จะซื้อจะคัดสำเนาคำพิพากษาของศาลไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ หอทะเบียนที่ดินโดยถือเอาคำพิพากษาของศาลเป็นการแสดงเจตนาแทนการแสดงเจตนาของผู้จะขายได้

3. ถ้าวัตถุประสงค์แห่งหนึ่งเป็นการกำหนดวันการชำระหนี้อันหนึ่ง กฎหมายให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ที่จะฟ้องศาล ขอให้ศาลสั่งให้เจ้าหนี้หรือบุคคลอื่นทำการรอกอนสิ่งทีลบกหนี้ได้ผ่านทำไปโดยให้ลูกหนี้เป็นผู้รับผิดชอบในค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปได้และให้จัดการอันควร เพื่อการกลายหน้าด้วยก็ได้

อย่างไรก็ตามการให้สิทธิบังคับชำระหนี้ดังกล่าวข้างต้นนี้ไม่ตัดสิทธิของเจ้าหนี้ในการที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเนื่องจากการที่ลูกหนี้ละเลยไม่ชำระหนี้ หมายความว่า ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ของตนตามที่ตกลงกันไว้ และสิ่งนั้นเองได้ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใดอย่างหนึ่งแก่เจ้าหนี้ เจ้าหนี้ย่อมมีสิทธิเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่การที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้นั้นได้ ดังมีหลักทั่วไปบัญญัติไว้ในมาตรา 215 ว่า "เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ไซ้ เจ้าหนี้จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่การนั้นก็ได้"

จึงเป็นที่เห็นได้ว่า การที่เจ้าหนี้จะเรียกค่าสินไหมทดแทนจากลูกหนี้ได้นั้นจะต้องได้รับความในข้อสำคัญว่าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามสัญญา ซึ่งอาจเป็นการไม่ชำระหนี้เลย หรือชำระหนี้ตามสัญญา ซึ่งอาจเป็นการไม่ชำระหนี้เลย หรือชำระหนี้ขาดครบถ้วนไม่ถูกต้องตามสัญญาที่ทำไว้ หรือชำระหนี้ล่าช้าผิดเวลาไป และการไม่ชำระหนี้ต้องเป็นพฤติการณ์อันอาจวิหูลูกหนี้ได้รวมทั้งต้องมีความเสียหายเกิดขึ้นอันเนื่องมาแต่การไม่ชำระหนี้ตามสัญญานั้น

จากที่กล่าวมานี้สามารถสรุปหลักเกณฑ์ที่เจ้าหนี้สามารถจะเรียกค่าสินไหมทดแทนอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้ตามสัญญาจากลูกหนี้ได้ว่าจะต้องเข้าตามหลักเกณฑ์ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ก) มีการไม่ชำระหนี้ ให้ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้อันเกิดจากข้อสัญญา การไม่ชำระหนี้มีพฤติกรรมการเช่นไรได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และการไม่ชำระหนี้ยังรวมความตลอดไปถึงการชำระหนี้โดยไม่ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งหนี้ คือ

ชำระหนี้ผิดเวลา ผิดสถานที่ ผิดทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งหนี้ด้วย และจากการไม่ชำระหนี้ดังกล่าว ก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าหนี้

สำหรับคำสั่งใหม่ทดแทนที่อาจขอให้ศาลบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้แก่เจ้าหนี้เพื่อ ความเสียหายอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้ นั่นก็คือ เงินจำนวนหนึ่งซึ่งคิดคำนวณตามสมควร แก่ความเสียหายของเจ้าหนี้ การกำหนดคำสั่งใหม่ทดแทนนี้มีหลักตั้งบัญญัติไว้ในมาตรา 222¹⁵ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งพอจะจำแนกได้ดังนี้คือ:-

(1) จะเรียกเอาคำสั่งใหม่ทดแทนเพื่อ ความเสียหาย เช่นที่ตามปกติ ย่อม เกิดขึ้น คือ ค่าเสียหายธรรมดาที่คนทั่ว ๆ ไปพิจารณาทราบได้ว่า ถ้าไม่มีการชำระหนี้ จะมีความเสียหายอะไรเกิดขึ้น อันเป็นผลโดยตรงจากการไม่ชำระหนี้ของลูกหนี้ เช่น ขอยืม ปากกาเพื่อนไปใช้แล้วหาย คำสั่งใหม่ทดแทนก็คือราคาปากกาเท่าที่เจ้าของข้อมาหรือต้องหาซื้อ ปากกาเหมือนด้ามที่หายไปมาจ่ายคืน

(2) เรียกเอาคำสั่งใหม่ทดแทน เพื่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจาก พฤติการณ์พิเศษ ปกติแล้วจะเรียกร้องเอาจากลูกหนี้ไม่ได้ เว้นแต่ว่าลูกหนี้รู้มาก่อนล่วงหน้า แล้วว่าถ้าตนไม่ทำการชำระหนี้ตามสัญญา เจ้าหนี้จะได้รับความเสียหายพิเศษ เช่นว่านี้ เช่น ผู้ให้เช่าบอกเลิกการเช่าบ้านกับผู้เช่า ให้ผู้เช่าออกจากบ้านไปภายในกำหนดเวลาและยัง บอกกล่าวไปชัดแจ้งว่า ถ้าผู้ให้เช่าบ้านเข้าบ้านนั้นตามกำหนดไม่ได้จะหาผู้ผิดสัญญา ไม่สามารถ ส่งมอบบ้านอีกหลังหนึ่งที่หาสัญญาซื้อขายกันแล้วให้แก่ผู้เช่าได้ตามกำหนด และจะยกผู้ซื้อปรับ เป็นรายวัน ดังนั้นถือว่าผู้เช่าได้ทราบความเสียหายเป็นพิเศษของผู้ให้เช่าแล้ว ถ้าผู้เช่า ผิดสัญญาไม่ออกจากบ้านเข้าภายในกำหนดทำให้ผู้ให้เช่าผิดสัญญากับผู้ซื้อ และยกผู้ซื้อปรับเอา ตามสัญญาไปเท่าใด ผู้ให้เช่าย่อมมีสิทธิเรียกเอาจากผู้เช่าเท่าจำนวนที่เสียไปได้

15 มาตรา 222 "การเรียกเอาค่าเสียหายนั้น ได้แก่เรียกคำสั่งใหม่ทดแทนเพื่อ ความเสียหาย เช่น ที่ตามปกติย่อมเกิดขึ้นแต่การไม่ชำระหนี้

เจ้าหนี้จะเรียกคำสั่งใหม่ทดแทนได้ แม้กระทั่งเพื่อ ความเสียหายอันเกิดแต่พฤติการณ์ พิเศษ หากว่าผู้กรณีเกี่ยวข้องได้คาดเห็นหรือควรจะได้คาด เห็นพฤติการณ์เช่นนั้นล่วงหน้าก่อน แล้ว"

ข) การไม่ชำระหนี้จะต้องเกิดแต่พฤติการณ์ที่จะโทษลูกหนี้ได้หรือเป็นพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ นั่นคือพฤติการณ์ที่เกิดขึ้นจนทำให้ไม่มีการชำระหนี้ตามสัญญา เกิดจากพฤติการณ์ที่ลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบ ซึ่งหมายความว่า เมื่อลูกหนี้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ตามสัญญาที่เจ้าหนี้อยู่ตามสัญญา เมื่อลูกหนี้ละเลยหรือเพิกเฉยไม่ปฏิบัติตามการชำระหนี้ และเป็นพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบหรือพฤติการณ์ดังกล่าวนั้นอาจให้ลูกหนี้รับผิดชอบได้ ก็เท่ากับเป็นการผิดสัญญาของเจ้าหนี้ อันตนมีหน้าที่ต้องกระทำตามสัญญาของเขา เมื่อเป็นดังนี้ลูกหนี้ก็ต้องรับผิดชอบการที่ตนไม่ปฏิบัติตามการชำระหนี้ตามสัญญานั้น พฤติการณ์ที่จะโทษลูกหนี้ได้มีบัญญัติไว้ในมาตรา 215, 216, 217 และ 218 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

สำหรับการชำระหนี้ตกเป็นหนี้วิสัย โดยปกติความมุ่งหมายของมาตรา 215 ดังที่กล่าวข้างต้นทำให้เจ้าหนี้เรียกค่าเสียหายในกรณีที่มีการไม่ชำระหนี้ หมายความว่าลูกหนี้สามารถชำระหนี้ได้แต่ไม่ชำระ ดังนั้น ถ้าการชำระหนี้ตกเป็นหนี้วิสัยโดยมิใช่เป็นความผิดของลูกหนี้ ลูกหนี้อยู่ในฐานะที่ไม่สามารถจะชำระหนี้ได้ กรณีเช่นนี้ จึงไม่อาจถือว่าการไม่ชำระหนี้นั้นมีพฤติการณ์ที่อาจโทษลูกหนี้ได้ เจ้าหนี้จึงยังไม่อาจเรียกค่าสินไหมทดแทนในกรณีเช่นนั้นได้

ค) ต้องไม่มีสัญญาตัดสิทธิ ปกติแล้วสัญญาจะหาสัญญาใหม่ซึ่งผิดแผกแตกต่างกับที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้ แต่ข้อกำหนดดังกล่าวจะต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงหลักเกณฑ์กฎหมายที่กำหนดถึงสิทธิของเจ้าหนี้ที่จะบังคับชำระหนี้ด้วยอำนาจแห่งข้อสัญญาที่ก่อให้เกิดหนี้ ซึ่งสรุปได้ว่านอกจากกฎหมายจะให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ที่จะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้แก่ตนโดยเฉพาะเจาะจง ตลอดจนได้หาทางแก้ไข ในกรณีที่สภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้มีการบังคับชำระหนี้ด้วยเฉพาะเจาะจงแล้ว กฎหมายยังให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ที่จะบังคับชำระหนี้โดยการเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนได้ หากกรณีมีข้อเท็จจริงปรากฏขึ้นว่า เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดจากการดังกล่าวนี้ก็ได้ จึงเห็นได้ว่า การบังคับชำระหนี้โดยวิธีให้เจ้าหนี้เรียกค่าสินไหมทดแทนดังกล่าวนี้เป็นทางแก้กทางหนึ่ง ที่กฎหมายกำหนดขึ้นเมื่อลูกหนี้ไม่อาจชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงได้

อย่างไรก็ตาม หากจะกล่าวกันตามความที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว จะเห็นได้ว่าเจ้าหนี้อาจจะบังคับชำระหนี้โดยเรียกค่าสินไหมทดแทนควบคู่ไปกับการบังคับชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงได้ กล่าวคือในบางกรณีแม้ว่าเจ้าหนี้จะบังคับชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงแล้วก็ยังได้รับความเสียหายอยู่ เจ้าหนี้นอกรมมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนได้อีกส่วนหนึ่งด้วย ทั้งนี้ โดยอาศัยบทบัญญัติมาตรา 213 วรรคท้ายซึ่งบัญญัติว่า "อนึ่ง บทบัญญัติในวรรคทั้งหลายที่กล่าวมาก่อนนี้หาได้กระทบกระทั่งถึงสิทธิเรียกค่าเสียหายไม่"

เพื่อเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นถึงหลักเกณฑ์ตามที่ได้กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นกับหลักเกณฑ์โดยทั่วไปของหลักกฎหมายของต่างประเทศ ผู้เขียนใคร่ขอกล่าวถึงหลักกฎหมายต่างประเทศบางประเทศที่ได้กำหนดถึงสิทธิของเจ้าหนี้ในการบังคับชำระหนี้ไว้โดยสังเขปดังนี้

หลักกฎหมายเยอรมัน

ในกรณีที่มีการไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้ ในหลักกฎหมายเยอรมันการบังคับชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจง เป็นวิธีแก้ไขสำหรับการไม่ชำระหนี้ที่สำคัญ ดังจะเห็นได้จากกฎหมายลักษณะหนี้ คือประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันมาตรา 241 ซึ่งบัญญัติว่า "ด้วยอำนาจแห่งมูลหนี้ เจ้าหนี้นอกรมมีสิทธิให้ลูกหนี้ชำระหนี้....." (The effect of an obligation is that the creditor is entitled to claim performance from the debtor. The performance may consist of refraining from acting) ถ้าเจ้าหนี้ประสงค์จะเรียกค่าเสียหายหรือเลิกสัญญาในกรณีสัญญาต่างตอบแทน แทนการบังคับชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจง เจ้าหนี้จะต้องดำเนินการตามบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งกำหนดไว้ตามประมวลกฎหมายแพ่งมาตรา 326 ความว่า "ในสัญญาต่างตอบแทนนั้นหากคู่สัญญามายฝ่ายหนึ่งผิดนัดไม่ชำระหนี้ คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งอาจกำหนดระยะเวลาเพื่อการชำระหนี้ได้ โดยแจ้งให้คู่สัญญามายฝ่ายที่ผิดนัดว่าตนจะปฏิเสธการชำระหนี้หากล่วงพ้นระยะเวลาดังกล่าว และหากคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ชำระหนี้ตามกำหนดเวลานี้ คู่สัญญามายฝ่ายที่กำหนดเวลาให้ยอมนมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการไม่ชำระหนี้ หรือจะเลิกสัญญาก็ได้ ในกรณีนี้คู่สัญญานั้นไม่มีสิทธิเรียกร้องให้ชำระหนี้อีก ในกรณีของการชำระหนี้ภายในระยะเวลาที่กำหนดไม่มีผลเพียงบางส่วน ในหน้าหลักเกณฑ์ในมาตรา 325 ว. 1 มาฯบังคับ โดยอนุโลม" ซึ่งกล่าวโดยสรุปก็คือลูกหนี้จะต้องได้รับโอกาสสุดท้ายที่จะทำการชำระหนี้ เว้นแต่การชำระหนี้จะไม่เป็นประโยชน์ต่อเจ้าหนี้อีกต่อไป

หลักกฎหมายญี่ปุ่น

ในตราชื่อ The principles and Practice of The Civil Code of Japan. J.E. de Becker ได้อธิบายไว้ว่า ถ้าลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้ตามที่เขามีหน้าที่ผูกพันอยู่ เจ้าหนี้ย่อมมีสิทธิที่จะเรียกให้บังคับบัญชีชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงได้เป็นลำดับแรก แต่ในบางกรณีเจ้าหนี้อาจขอให้บังคับชำระหนี้โดยเรียกให้ลูกหนี้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพื่อความปลอดภัยได้ และในกรณีเช่นนี้เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะเลือกเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนแต่เพียงอย่างเดียวหรือจะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงก็ได้ และพร้อมกันนั้นจะขอเรียกร้องเอาค่าเสียหายในกรณีที่การชำระหนี้ไม่สมบูรณ์หรือไม่เป็นที่พอใจแก่เจ้าหนี้ตามที่ได้ตกลงกันไว้แต่เดิม¹⁶

หลักกฎหมายอังกฤษ

กรณีที่ลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้ ทางแก้ไขในอังกฤษนั้นเจ้าหนี้มักจะได้รับการเยียวยาความเสียหายด้วยค่าเสียหาย กล่าวคือเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องเอาค่าเสียหายหรือบางกรณีอาจจะบอกเลิกสัญญาได้ ทั้งนี้ คงสืบเนื่องมาจากที่ว่าตามหลักกฎหมายอังกฤษนั้นได้มีการแบ่งข้อสัญญาทุกประเภทออกเป็น 2 ชนิด คือ 1. ข้อสัญญาที่เรียกว่า conditions และ 2. ข้อสัญญาที่เรียกว่า Warranties ข้อสัญญาที่เป็น Conditions นั้นก็เป็นข้อสัญญาที่เป็นรากฐานหรือหัวใจของสัญญา โดยหลักกฎหมายแล้วถือว่าข้อสัญญาที่เป็น Conditions นั้นเป็นข้อสัญญาที่มีความสำคัญมากกว่าข้อสัญญาที่เป็น Warranties การทำผิดสัญญาที่เป็น Conditions นั้นมีผลทำให้อีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเลิกสัญญาและเรียกค่าเสียหายได้ แต่การทำผิดสัญญาที่เป็น Warranties นั้น ข้อสัญญาอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเรียกค่าเสียหายเท่านั้นแต่ไม่มีสิทธิเลิกสัญญา¹⁷ ฉะนั้นตามหลักกฎหมายอังกฤษ ถ้าการทำผิดสัญญาหรือไม่ชำระหนี้เป็นข้อ

¹⁶ J.E. de Becker, The principles and Practice of the Civil Code of Japan (London: Butterworth, 1921), pp. 264 - 265.

¹⁷ สรศักดิ์ วาจาสิทธิ์ "สัญญาสำเร็จรูปของอังกฤษ" วารสารนิติศาสตร์ (15 มีนาคม 2528): 23.

สาระสำคัญของสัญญาหรือที่เรียกว่าเป็นข้อสัญญาที่เป็น Conditions แล้ว การชดเชยค่าเสียหาย เป็นทางเยียวยาหรือแก้ไขที่สำคัญ การบังคับชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงนั้นอาจเรียกร้องให้ ชำระหนี้ได้บ้าง แต่การชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจงมักจะ ไม่เกิดขึ้น ถ้าค่าเสียหายเพียงพอ กับการทดแทนความเสียหาย ดังนั้น ตามหลักกฎหมายอังกฤษในเมื่อมีการไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้ หรือการผิดสัญญาเกิดขึ้นเจ้าหนี้มักจะ ได้รับค่าเสียหายเป็นการชดเชยความเสียหายมากกว่าที่จะ ได้รับการบังคับชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจง 18

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

18

K.W. Ryan, An Introduction to the Civil law (The law

Book Co. of Australia, 1962), p. 76.

1.2 มลเหตุที่ทำให้สัญญาสิ้นผลบังคับ

เมื่อบุคคลสองฝ่ายยอมตกลงที่จะผูกพันสัมพันธ์ต่อกัน โดยการเข้าทำสัญญา เท่ากับว่าทั้งสองฝ่ายยอมรับในสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน และต้องผูกพันตามข้อสัญญาที่ได้ให้ต่อกันไว้ แต่สัญญานั้นอาจไม่ได้ผูกพันอยู่เช่นนั้นตลอดไปจะต้องมีการสิ้นสุด ซึ่งสาเหตุใหญ่ ๆ พหุจะแบ่งออกได้เป็น 3 กรณี คือ:-

(ก) สัญญาสิ้นสุดหรือสิ้นผลบังคับตามระยะเวลาของสัญญาที่กำหนด ได้แก่:-

1) เป็นสัญญาที่กำหนดให้คู่สัญญาปฏิบัติครั้งหนึ่งคราวเดียว และคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายชำระหนี้ซึ่งกันและกันแล้วตรงตามวัตถุประสงค์แห่งสัญญาที่กำหนดขึ้น เช่น สัญญาซื้อขายรถยนต์ เมื่อมีการส่งมอบรถยนต์และชำระราคาครบเรียบร้อยแล้ว ทั้งผู้ขายและผู้ซื้อต่างก็ได้รับสิ่งที่ได้ตกลงกันไว้จนสัญญา คือ ผู้ขายก็ได้รับเงินเมื่อส่งมอบรถยนต์เรียบร้อยแล้ว ผู้ซื้อก็ได้ชำระเงินเมื่อได้รับมอบรถยนต์เรียบร้อยแล้ว ทั้งสองฝ่ายต่างก็บรรลุถึงวัตถุประสงค์แห่งสัญญา สัญญาที่สิ้นสุดลง

งานกรณีนี้อาจมีเรื่องเงื่อนไข และเงื่อนไขเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัญญาประเภทนี้คือ

- สัญญาที่คู่สัญญาปฏิบัติครั้งหนึ่งคราวเดียว และมีเงื่อนไขบังคับแล้ว สัญญานั้นย่อมสิ้นสุดเมื่อเงื่อนไขที่กำหนดไว้จนสำเร็จลง เช่นสัญญาจะซื้อขายที่ดินมีข้อตกลงว่า ถ้าถนนไม่ตัดผ่านสัญญาเป็นอันเลิกกัน จะดีความเป็นอย่างอื่นไม่ได้ ต้องถือว่าสัญญาเลิกกัน ต้องคืนมัดจำกับดอกเบี้ยตามสัญญา

- สัญญาที่คู่สัญญาปฏิบัติครั้งหนึ่งคราวเดียวและมีเงื่อนไขสิ้นสุด สัญญานี้ย่อมสิ้นสุดไป เมื่อถึงระยะเวลาที่กำหนดไว้จนสัญญา เช่น ดวงทำสัญญาให้ดาวยิ้มกรวดตกลงกันว่าสัญญาจะสิ้นสุดลงภายใน 3 เดือน นับจากวันทำสัญญายิ้ม ดังนั้นเมื่อระยะเวลาผ่านไป 3 เดือน นับจากวันทำสัญญาดาวก็เอารถไปคืนตามกำหนด สัญญาที่สิ้นผลบังคับ ตรงตามวัตถุประสงค์แห่งสัญญาทั้งสองฝ่าย

2) เป็นสัญญาที่กำหนดให้คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายปฏิบัติกันเป็นช่วง ๆ หรือเป็นครั้ง ๆ ตลอดระยะเวลาหนึ่ง แล้วสัญญาจะสิ้นสุดลง เช่น สัญญาการบอกรับหนังสือพิมพ์รายวันชำระราคาทุกสิ้นเดือน เป็นระยะเวลา 1 ปี ผู้ส่งหนังสือจะมาส่งทุกวันพอลงสิ้นเดือน

ก็จะมาเก็บเงิน สำหรับค่าหนังสือที่ส่งไปในเดือนนั้น พอครบปีสัญญาทั้งหมดลง ผู้รับอาจจะบอก
รับต่ออีก 1 ปี หรืออาจจะบอกเลิกสัญญาก็ได้

อนึ่ง ในกรณีสัญญาลักษณะที่ 2 นี้ ก็อาจมีเรื่องเงื่อนไขบังคับหลัง
และเงื่อนไขเวลาสิ้นสุดเข้ามาเกี่ยวข้องได้เช่นเดียวกัน

(ข). สัญญาสิ้นผลบังคับเพราะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นมาแทรกซ้อนระหว่างที่สัญญา
กำลังดำเนินอยู่ ทำให้การชำระหนี้เป็นไปไม่ได้ เพราะแม้จะบังคับให้ชำระหนี้ลูกหนี้ก็ทำไม่ได้
ดังหลักลาตินที่ว่า *Impossibillium nulla obligation* ¹⁹ (หมายถึงจะบังคับให้ทำ
สิ่งที่พ้นวิสัยไม่ได้) ดังนั้น สัญญาที่ต้องประสพกับพฤติการณ์ดังกล่าว จึงไม่บรรลุวัตถุประสงค์
แห่งสัญญา เช่น จำเลยเช่ากระบือจอกท์ไปทำนา กระบือถูกปล้น เป็นเหตุสุดวิสัย จำเลยไม่ต้อง
ชำระราคากระบือแก่เจ้าทัก ²⁰

การชำระหนี้ที่เป็นไปไม่ได้ดังกล่าวนี้ เรียกอีกอย่างว่า การชำระหนี้
เป็นพ้นวิสัย ผู้เขียนวิเคราะห์ขอแยกอธิบายเป็น 3 กรณี ดังนี้

1) การชำระหนี้พ้นวิสัยโดยพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ คือกรณี
ที่เป็นสัญญาที่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายตกลงทำสัญญากันแล้ว และก่อนที่จะทำการชำระหนี้ได้มี
พฤติการณ์ หรือเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นจนทำให้ไม่สามารถดำเนินการชำระหนี้ตามสัญญาต่อไปได้
สัญญาจึงไม่บรรลุวัตถุประสงค์แห่งสัญญา ซึ่งถ้าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้เป็นเหตุการณ์ที่คู่สัญญาฝ่าย
ลูกหนี้ เป็นผู้ทำให้เกิดขึ้นหรือเป็นเหตุการล้มเลิกอันอาจหาทางหลีกเลี่ยง ไม่ให้เกิดขึ้นได้แต่ไม่ทำ
เช่น สัญญาจะขายรถยนต์กำหนดส่งมอบรถยนต์และชำระราคาในวันที่ 30 สิงหาคม ปรากฏว่า
วันที่ 28 สิงหาคม ฝ่ายผู้ขายได้เอารถยนต์ขึ้นไปเที่ยว ปรากฏว่าขับด้วยความเร็วสูง ตะนอง
และประมาทเลนเล่อ รถพุ่งไปชนรถบรรทุก 10 ล้อ เสียหายยับเยิน จากเหตุการณ์นี้จะเห็น
ได้ว่า ถ้าถึงวันที่ 30 สิงหาคม รถที่จะใช้ส่งมอบไม่อยู่ในสภาพที่จะนำไปชำระหนี้ตามสัญญาได้

¹⁹ จด เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแห่งลักษณะนิติกรรมและหนี้, หน้า 384

²⁰ คำพิพากษาฎีกาที่ 831/2512 ระหว่าง นายมนตรี พร้อมมูล โจทก์ และ

นางอ อองแย้ม จำเลย

ซึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นจากฝ่ายผู้ชายเป็นลูกหนี้ตามสัญญาเอง ดังนั้นตามหลักกว้าง ๆ
ในเรื่องนี้ จะมีผลบังคับตามมาตรา 218²¹ กล่าวคือ ฝ่ายลูกหนี้จะต้องใช้ค่าสินไหม
ทดแทนให้แก่เจ้าหนี้เพื่อค่าเสียหายที่เกิดจากการไม่ชำระหนี้

ที่ว่า "พฤติการณ์อันลูกหนี้ต้องรับผิดชอบนั้น" มิได้หมายความว่าเฉพาะแต่
พฤติการณ์อันเป็นความผิดของลูกหนี้โดยเฉพาะหรือจะต้องเป็นความผิดของลูกหนี้เป็นส่วนตัว
เท่านั้น แม้จะเป็นความผิดของตัวแทนหรือบุคคลซึ่งลูกหนี้ใช้ในการชำระหนี้ ลูกหนี้ก็ต้องรับ
ผิดชอบด้วยกัน ทั้งนี้ โดยบทบัญญัติที่กำหนดไว้ในมาตรา 220²²

ในเรื่องการชำระหนี้ตกเป็นพันธวิสัยยังมีข้อยกเว้นประการอีกกรณีหนึ่ง กล่าวคือ
ในกรณีที่ เป็นสัญญาต่างตอบแทน ในสัญญาต่างตอบแทนนั้นมีหลักอยู่ว่าหนี้ที่ผูกพันฝ่ายหนึ่งย่อม
เป็นมูลฐานของการชำระหนี้ของอีกฝ่ายหนึ่ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งหนี้ของแต่ละฝ่ายต่างเป็นมูลฐาน
แห่งการชำระหนี้ซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นหลักนี้ปรากฏอยู่ในบทบัญญัติมาตรา 369 แห่งประมวล
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ "ในสัญญาต่างตอบแทนนั้นคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งจะ ไม่ยอมชำระหนี้จนกว่าอีก
ฝ่ายหนึ่งจะชำระหนี้หรือขอปฏิบัติตามชำระหนี้ก็ได้ แต่ความข้อนี้ ท่านมิให้ใช้บังคับ ถ้าหนี้ของคู่
สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งยังไม่ถึงกำหนด" เมื่อหลักในสัญญาต่างตอบแทนเป็นเช่นที่กล่าวนี้ ผลโดยทั่วไป
จึงมีว่า ในสัญญาต่างตอบแทนนั้นถ้าการชำระหนี้ของคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเป็นพันธวิสัยไป
จะเป็นโดยความผิดของฝ่ายนั้นหรือไม่ก็ตาม ภัยพิบัตินั้นก็ตกเป็นบาปเคราะห์ของคู่สัญญาฝ่ายที่

21
มาตรา 218 "ถ้าการชำระหนี้กลายเป็นพันธวิสัยจะทำได้ เพราะพฤติการณ์
อันใดอันหนึ่ง ซึ่งลูกหนี้ต้องรับผิดชอบต่อเจ้าหนี้ ท่านว่าลูกหนี้จะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่เจ้าหนี้
เพื่อค่าเสียหายอย่างใด ๆ อันเกิดแก่การไม่ชำระหนี้

ในกรณีที่การชำระหนี้กลายเป็นพันธวิสัยแต่เพียงบางส่วน ถ้าหากว่าส่วนที่ยังเป็นวิสัยที่จะ
ทำได้นั้นจะเป็นอันประวิชนแก่เจ้าหนี้แล้ว เจ้าหนี้จะไม่ยอมรับชำระหนี้ส่วนที่ยังเป็นวิสัยจะ
ได้นั้น แล้วและเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการไม่ชำระหนี้เสียทั้งหมดทีเดียวก็ได้"

22
มาตรา 220 "ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบต่อความผิดของตัวแทนแห่งตน กับทั้งของ
บุคคลที่ตนใช้ในการชำระหนี้ โดยขนาดเสมอกับว่าเป็นความผิดของตนเอง ฉะนั้น
แต่บทบัญญัติแห่งมาตรา 373 หากใช้บังคับแก่กรณีเช่นนี้ด้วยไม่"

ต้องชำระหนี้^{นี้} คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่ต้องชำระหนี้ตอบแทน แต่ในบางกรณีที่ เป็นข้อยกเว้นใน
 ประการแรกจะขอกว่ากรณีการชำระหนี้ตามสัญญาต่างตอบแทน เป็นการพ้นวิสัยโดยมีพฤติการณ์
 อาจโทษลูกหนี้ได้เสียก่อนกรณีแรกของการชำระหนี้เป็นพ้นวิสัย โดยการพ้นวิสัยนั้นกฎหมายบัญญัติ
 ให้ตกเป็นพับแก่คู่สัญญาฝ่ายลูกหนี้จะวิเคราะห์ได้จากมาตรา 371 วรรค 1 ที่บัญญัติว่า
 "บทบัญญัติที่กล่าวมาในมาตราก่อนนี้ ท่านมิให้ใช้บังคับ ถ้าเป็นสัญญาต่างตอบแทนมีเงื่อนไขบังคับ
 ก่อนและทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งสัญญานั้นสูญหรือทำลายลงในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ"
 หมายความว่า เป็นสัญญาที่มีวัตถุที่ประสงค์เป็นการโอนทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง และเป็นสัญญาที่มี
 เงื่อนไขบังคับก่อน ถ้าทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งสัญญาได้สูญหาย หรือเสียหายไประหว่างที่
 เงื่อนไขยังไม่สำเร็จยกเว้นในกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายลูกหนี้จะต้องรับไป ทั้งนี้ เพราะคำว่า สัญญา
 ที่มีเงื่อนไขบังคับก่อน หมายถึง สัญญาที่มีเงื่อนไขบังคับ มิให้กรรมสิทธิโอนไป จนกว่าเงื่อนไข
 นั้นสำเร็จลง ดังนั้น เมื่อกรรมสิทธิยังไม่โอนไปก็ยังเป็นของลูกหนี้ ความสูญหายหรือ
 เสียหายของทรัพย์สินระหว่างเงื่อนไขยังไม่สำเร็จจึงเป็นของเจ้าของทรัพย์สินอยู่ (res perit
 domino) คำว่า "เงื่อนไข" นี้ ท่านศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศรัทย์ มีความเห็นว่า
 มีความหมายอย่างใด ๆ ที่จะต้องปฏิบัติก่อนมีการโอนกรรมสิทธิ์และยังมีความหมาย รวมถึง
 เงื่อนไขเวลาด้วย นั่นคือสัญญาซื้อขายที่กรรมสิทธิ์ยังไม่โอนจะอยู่ภายใต้บังคับของมาตรานี้ รวมทั้ง
 สัญญาซื้อขายมีเงื่อนไข และเงื่อนไขในการโอนกรรมสิทธิ์ (มาตรา 459), สัญญาซื้อขาย
 ทรัพย์สินซึ่งยังไม่ได้กำหนดตัวทรัพย์สินลงแน่นอน (มาตรา 460) ในเรื่องสัญญาเช่าซื้อ
 (มาตรา 572) เป็นต้น

ข้อสังเกต:- การชำระหนี้เป็นพ้นวิสัยตามมาตรา 371 วรรค 1 นี้ มีปัญหาว่า
 จะเลิกสัญญาได้หรือไม่

จะเห็นว่า เป็นกรณีทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง ได้สูญหายหรือเสียหายไป การชำระหนี้จึง
 ไม่สามารถมีขึ้นมาได้อย่างแน่นอน นอกจากนั้นคู่สัญญาฝ่ายลูกหนี้ยังจะต้องเป็นคู่รับภัยพิบัติจาก
 เหตุการณ์ด้วย จึงถือได้ว่าสัญญานั้นเป็นอันระงับไปตามสภาพของสัญญา ไม่จำเป็นต้องมีการเลิกกัน

กรณีที่สอง คือในกรณีที่ เป็นสัญญาต่างตอบแทนตามมาตรา 370

วรรค 1 ²³ มีกรณีที่สัญญาฝ่ายลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบคือ

ก) ถ้าก่อนเวลาที่จะส่งมอบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งให้แก่ฝ่ายเจ้าหนี้ตามสัญญา ถ้าฝ่ายลูกหนี้ไม่ระมัดระวังรักษาทรัพย์สินอย่างวิญญูชนพึงสงวน แล้วทรัพย์สินเกิดการสูญหายหรือเสียหายไป

ข) ถ้าในระหว่างเวลาที่ลูกหนี้ผิดนัด ทรัพย์สินเฉพาะสิ่งเกิดการสูญหายหรือเสียหายไป

ทั้งข้อ ก) และ ข) มีผลคือ คู่สัญญาฝ่ายเจ้าหนี้มีสิทธิที่จะไม่ยอม

ชำระหนี้ตอบแทนตามมาตรา 369 ²⁴ ในกรณีหนึ่ง หรืออีกกรณีหนึ่งมีสิทธิตาม

มาตรา 387 ²⁵ คือบอกเลิกสัญญา มีผลตามมาคือ เรียกคืนสิ่งที่ได้ชำระไปแล้ว (กลับคืนสู่ฐานะเดิม) และ เมื่อบอกเลิกสัญญาแล้วยังมีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 218 อีกด้วย

กรณีที่สุดท้ายที่ลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบแม้การชำระหนี้นั้นจะตกเป็นพ้นวิสัยและ ความรับผิดชอบของลูกหนี้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบกันอีก คือถ้าในระหว่างที่ลูกหนี้ผิดนัด ลูกหนี้ได้ทำให้ การชำระหนี้เป็นพ้นวิสัยด้วยความประมาทเลินเล่อของตัวเอง ตามมาตรา 217 ที่บัญญัติว่า

²³ มาตรา 370 วรรค 1 ถ้าสัญญาต่างตอบแทนมีวัตถุประสงค์เป็นการ ก่อให้เกิดหรือโอนทรัพย์สินในทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง และทรัพย์สินนั้นสูญหายหรือเสียหายไปด้วยเหตุอย่างใด อย่างหนึ่งอันจะโทษลูกหนี้มิได้ไซ้ ท่านว่าการสูญหายหรือเสียหายนั้นตกเป็นพับแก่เจ้าหนี้"

²⁴ มาตรา 369 "ในสัญญาต่างตอบแทนนั้น คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งจะไม่ยอมชำระหนี้ จนกว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะชำระหนี้หรือขอปฏิบัติชำระหนี้ก็ได้ แต่ความข้อนี้ท่านมิให้บังคับกับ กำหนดของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งยังไม่ถึงกำหนด"

²⁵ มาตรา 387 "ถ้าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งไม่ชำระหนี้ อีกฝ่ายหนึ่งจะกำหนดระยะเวลา พอสสมควร แล้วบอกกล่าวให้ฝ่ายนั้นชำระหนี้ภายในระยะเวลานั้นก็ได้ ถ้าและฝ่ายนั้นไม่ ชำระหนี้ภายในระยะเวลาที่กำหนดให้ไซ้ อีกฝ่ายหนึ่งจะเลิกสัญญาเสียก็ได้"

ลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบเป็นความเสียหายบรรดาที่เกิดขึ้นแต่ความประมาทเล็กน้อยในระหว่างเวลา
ที่ตนผิดนัด ทั้งจะต้องรับผิดชอบเป็นการที่การชำระหนี้กลายเป็นหนี้วิสัยเพราะอุบัติเหตุอันเกิดขึ้น
ในระหว่างเวลาที่ผิดนัดด้วย เว้นแต่ความเสียหายนั้น ถึงแม้ว่าตนจะได้ชำระหนี้ทันเวลา
กำหนดก็คงจะต้องเกิดมีขึ้นเอง หรือมีทางเลือกอีกกรณีหนึ่งคือเลิกสัญญา ๑๐๐ เดียวกับที่ได้กล่าว
ไว้ในข้อสัง เกตข้อข้างต้น

2) การชำระหนี้ที่ลูกหนี้หลุดพ้นจากการชำระหนี้ หมายถึง การ
พ้นวิสัยนี้ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากที่ได้ทำสัญญาแล้ว 26๑ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดย
มิอาจทราบล่วงหน้ามาก่อน ทำให้การชำระหนี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวนี้มิได้ทำให้
เกิดขึ้นและลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบในเหตุการณ์ดังกล่าว เช่น ทำสัญญาซื้อขายน้ำตาล ซึ่งใส่
กระสอบไว้เป็นจำนวนแน่นอน ๗ ที่ซื้อขายกันไม่มีน้ำตาลเกินและเกิน และไม่ตวงซึ่งตวงวัดกันอีก ผู้
ซื้อได้ชำระราคาน้ำตาลนั้นเสร็จแล้ว แม้ผู้ซื้อมากผู้ขายเก็บไว้ ๗ ที่เดิม ก็ถือว่ากรรมสิทธิ์ตก
เป็นของผู้ซื้อแล้ว เมื่อถูกทางราชการบังคับซื้อจากผู้ขายไม่ต้องรับผิดชอบ หรือสัญญาจะซื้อจะขาย
น้ำตาลกันไว้ ซึ่งกรรมสิทธิ์ยังเป็นของผู้ขาย ต่อมาทางราชการประกาศควบคุมจึงยังส่งมอบ
น้ำตาลไม่ได้เมื่อน้ำตาลที่ขายละลายหรือเสียหายก็ย่อมตกเป็นพันแก่ผู้ขาย 27๑ เป็นต้น
หลักกฎหมายในกรณีนี้มีบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งฯ มาตรา 219 วรรคแรกที่บัญญัติว่า "ถ้า
การชำระหนี้กลายเป็นหนี้วิสัยเพราะเหตุการณ์อันใดอันหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังที่ได้ก่อหนี้ และ
ซึ่งลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบต่อหนี้ ทานว่าลูกหนี้เป็นอันหลุดพ้นจากการชำระหนี้"

26๑ เหตุการณ์อันทำให้การชำระหนี้เป็นอันพ้นวิสัยหรือทำไม่ได้ ในกรณีที่กล่าวถึง
ถึงนี้ต้อง เป็นเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังที่ได้ก่อหนี้ ถ้าเป็นเหตุการณ์อันใดที่เกิดขึ้นก่อนแล้ว
กรณีย่อมไม่ต้องตามกรณี แต่เป็นเรื่องนิติกรรมอันมีวัตถุที่ประสงค์ เป็นการพ้นวิสัยและนิติกรรม
เป็นวิสัยตามมาตรา 113 ซึ่งทั้งสองกรณีมีผลต่างกันคือ ถ้าเป็นเหตุการณ์ที่มียุทธก่อน ซึ่งทำให้
นิติกรรมเป็นวิสัยก็ไม่ต้องพิจารณาว่าเหตุการณ์นั้นได้เกิดขึ้นเพราะความผิดของใครเป็น
เหตุการณ์อันลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบหรือไม่ และไม่มีเรื่องที่จะต้องพิจารณาในข้อที่ว่าลูกหนี้
จะมีสิทธิรับชำระหนี้ตอบแทนตามความในมาตรา 372 หรือไม่ เพราะนิติกรรมเป็นวิสัยเสียแล้ว

27๑ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 723/2492 ระหว่าง นายพิพัฒน์ บุณยสังเคราะห์ วัชรก
และนายอทิศ กาลวันวานิช จ.า.เลย

ผลของบทบัญญัติมาตรา 219 วรรคแรกก็คือปลดเปลื้องลูกหนี้ให้พ้นจากหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามชำระหนี้หรือที่จะต้องเสียค่าสินไหมทดแทน ส่วนที่ว่าลูกหนี้จะมีสิทธิรับชำระหนี้ตอบแทนหรือไม่นั้นเป็นอีกปัญหาหนึ่ง ซึ่งจะต้องวินิจฉัยตามบทบัญญัติในมาตรา 372 เช่น โจทก์ทำสัญญาเช่าซื้อที่ดินจากจำเลย ต่อมาที่ดินดังกล่าวถูกเวนคืน ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า กรณีดังกล่าวถือว่าการชำระหนี้ของฝ่ายจำเลยทำให้เช่าซื้อในการส่งมอบที่ดินให้โจทก์ได้ใช้ หรือได้รับประโยชน์ตามสัญญาเช่าซื้อตกเป็นหนี้สูญเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง อันจะโทษฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมิได้ จำเลยผู้ให้เช่าซื้อ ซึ่งเป็นลูกหนี้ย่อมไม่มีสิทธิที่จะได้รับชำระหนี้ตอบแทนตามประมวลกฎหมายแพ่งฯ มาตรา 372 วรรคแรก โจทก์ (ผู้ให้เช่าซื้อ) จึงมีสิทธิเรียกค่าเช่าซื้อที่ได้ชำระไปแล้วคืนจากจำเลย²⁸ กรณีเช่นนี้ถือว่าหนี้ระงับไปแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีการเลิกสัญญา

3) การชำระหนี้หนี้สูญ โดยพฤติการณ์ที่เจ้าหนี้จะต้องรับผิดชอบ กรณี

จะวิเคราะห์ได้จากกรณีชำระหนี้ในสัญญาต่างตอบแทนตามบทบัญญัติในมาตรา 372 วรรค 2 ที่บัญญัติว่า "ถ้าการชำระหนี้เป็นหนี้สูญเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งอันจะโทษเจ้าหนี้ได้ ลูกหนี้เสียสิทธิที่จะรับชำระหนี้ตอบแทนไม่.....วิธีเดียวกันนี้ทำนองให้ชัดเจนถึงการชำระหนี้ อันฝ่ายหนึ่งยังคงชำระอยู่นั้นตกเป็นหนี้สูญเพราะพฤติการณ์อันใดอันหนึ่ง ซึ่งฝ่ายนั้นมิต้องรับผิดชอบต่อเวลาเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งผิดนัดไม่รับชำระหนี้" จากมาตรานี้พอจะสรุปหลักเกณฑ์ได้ว่า:-

- ก. การชำระหนี้ตกเป็นหนี้สูญเพราะเหตุอันจะโทษเจ้าหนี้ได้
- ข. เจ้าหนี้จะต้องรับผิดชอบภัยที่ตนนั้น และมีผลให้ลูกหนี้หลุดพ้นการชำระหนี้

ตามหลักใน มาตรา 219 วรรคแรก

ค. ลูกหนี้ยังมีสิทธิเรียกให้เจ้าหนี้ชำระหนี้ตอบแทนแก่ตนได้อีกด้วยโดยต้องหักประโยชน์ที่ลูกหนี้ได้รับจากการที่ตนหลุดพ้นจากหนี้ให้เจ้าหนี้ไปเพื่อมิให้เป็นกรณีที่ลูกหนี้จะได้ประโยชน์ซ้ำกัน กรณีเช่นนี้เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิเลิกสัญญา เพราะตนเป็นฝ่ายผิดจะต้องรับชำระหนี้แก่ลูกหนี้

28 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 282/2525 ระหว่าง นายโพบูลย์ แสงเจริญตระกูล โจทก์

และนายบุญญา จริยะเวช จำเลย

จนกรณีที่เป็นสัญญาต่างตอบแทน ตามมาตรา 370 วรรค 1 ที่กล่าวมาแล้วนั้น ถ้าวัตถุประสงค์แห่งสัญญาเป็นการก่อให้เกิดหรือโอนทรัพย์สินในทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง และทรัพย์สินนั้น เกิดสูญหายหรือเสียหายไป โดยที่เอาผิดกับคู่สัญญาม่ายลูกหนี้ไม่ได้ ดังนั้น การสูญหายหรือเสียหายนั้น ตกเป็นทับแก่คู่สัญญาม่ายเจ้าหนี้ กรณีนี้ก็เช่นเดียวกัน เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะบอกเลิกสัญญาไม่ เพราะสัญญาจะระงับไปตามสภาพของสัญญา ไม่มีผลบังคับตามกฎหมายอีกต่อไปแล้ว

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า การชำระหนี้เป็นพันธียันั้น ทำให้หนี้ตามสัญญาที่ตกลงกันไว้แต่แรกไม่สามารถที่จะชำระกันต่อบกิต เมื่อไม่สามารถบังคับชำระหนี้กันได้ กฎหมายจึงหาทางเยียวยาให้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมมากที่สุด ซึ่งพอสรุปได้ 2 ประการ คือ

1. ให้ฝ่ายที่ต้องสูญเสียดำเนินการรับค่าสินไหมทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นแต่ค่าเสียหายจะมีจำนวนเท่าใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความหนักเบาของเหตุที่ทำให้มีการพันธียัน หรือถ้าค่าเสียหาย การชำระหนี้ตกเป็นพันธียันนั้น วิชากรไม่ได้เลย ผู้ที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจะเป็นผู้รับผิดชอบต่อไป

2. บอกเลิกสัญญา ซึ่งเป็นสิทธิที่เจ้าหนี้จะเลือกหรือไม่ก็ได้ จะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไป

(ค). การเลิกสัญญา เป็นวิธีการวิธีหนึ่งที่ทำให้สัญญาสิ้นผลบังคับ ทั้งนี้สาเหตุมาจากสัญญานั้น ๆ ไม่อาจจะบรรลุวัตถุประสงค์แห่งสัญญานั้น ๆ ได้ อาจจะถูกกล่าวได้ว่าสัญญาทุกชนิดคู่สัญญาม่ายที่เป็นเจ้าหนี้มีสิทธิที่จะขอเลิกสัญญาได้ ถ้าเข้าหลักเกณฑ์ที่กฎหมายบัญญัติไว้ จนเอกเทศสัญญาต่าง ๆ หรือถ้าเป็นสัญญานอกบรรพ 3 พทที่จะมีหลักเกณฑ์ ไว้ไว้ไว้เพราะห้พิจารณาในการบอกเลิกสัญญาทั่ว ๆ ไป (386 - 394) ดังต่อไปนี้คือ:-

1. มีการไม่ชำระหนี้ตามสัญญาที่ระบไว้ จนหนี้หมายถึงว่า หนี้ตามสัญญานั้น ๆ ยังอยู่ในพันธียันที่จะชำระหนี้กันได้ แต่คู่สัญญาม่ายที่มิหน้าทอลูกหนี้หลบเลี่ยงหรือบิดพริ้วไม่ยอมชำระหนี้ คู่สัญญาอีกฝ่ายจึงมีสิทธิที่จะบอกเลิกสัญญาได้ดังบัญญัติเป็นหลักไว้ในมาตรา 387 ที่ว่า "ถ้าคู่สัญญาม่ายหนึ่งไม่ชำระหนี้ อีกฝ่ายหนึ่งจะกำหนดระยะเวลาพอสมควรแล้วบอกกล่าวให้ฝ่ายนั้นชำระหนี้ภายในระยะเวลาที่กำหนด ถ้าและฝ่ายนั้นไม่ชำระหนี้ภายในระยะเวลาที่กำหนดให้ชำระ อีกฝ่ายหนึ่งจะเลิกสัญญาเสียก็ได้"

การเลิกสัญญา มีผลทำให้สัญญานั้นสิ้นความผูกพันกันต่อไป นั่นคือคู่สัญญาฝ่ายที่เป็น
เจ้าหนี้สัญญาไม่ต้องชำระหนี้ตอบแทน และหมดสิทธิที่จะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตามสัญญา แต่ถ้า
เจ้าหนี้ไม่ใช้สิทธิในทางเลิกสัญญา เจ้าหนี้อาจจะขอให้ศาลบังคับชำระหนี้ตามมาตรา 213 ดังที่
กล่าวมาแล้วในตอนต้นก็ได้

การไม่ชำระหนี้^{๕๕} อาจเป็นการไม่ชำระหนี้ทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้ จะเป็นการ
ไม่ชำระหนี้ประเภท หรือหนี้อุปการะ เช่น ดอกเบี้ยก็ได้ แต่อย่างไรก็ดีหนี้ที่ไม่มีการชำระหนี้^{๕๕}
ต้องมีขนาดพอสมควร^{๒๙} หมายถึงว่า การไม่ชำระหนี้ที่ไม่ถึงขนาดพอสมควร ไม่มีกฎหมายบัญญัติ
ไว้โดยตรง ดังที่อาจวินิจฉัยได้ว่า การไม่ชำระหนี้ถึงขนาดที่จะเลิกสัญญากันได้หรือไม่ เช่น
คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1803/2500 ระหว่าง นางฉวย กรแก้ว โจทก์ และ นายอ้อยเม้ง
เช่าแล้ว จำเลย วินิจฉัยได้ว่าสัญญาเช่าทรัพย์ ซึ่งผู้ให้เช่าอนุญาตให้เช่าช่วงได้ แต่เมื่อผู้
เช่าช่วงแล้ว ผู้เช่าต้องแจ้งให้ผู้ให้เช่าทราบ แม้ผู้เช่าจะมีได้แจ้งให้ผู้ให้เช่าทราบ ผู้ให้
เช่าก็ไม่มีสิทธิเลิกสัญญา เพราะไม่มีสาระสำคัญถึงขนาดบอกเลิกสัญญาได้ แต่มีข้อยกเว้นจาก
หลักทั่วไป คือในเอกเทศสัญญาบางลักษณะกฎหมายบัญญัติว่าเลิกสัญญาไม่ได้ เช่น ในเรื่องซื้อ
ขายอสังหาริมทรัพย์ ถ้าตามสัญญาซื้อขายไม่ได้กำหนดเนื้อที่เอาไว้ ถ้าฝ่ายคู่สัญญาฝ่ายขาย
ส่งมอบน้อยกว่า หรือถ้าจำนวนไม่เกินกว่าร้อยละ 5 ของเนื้อที่ทั้งหมด ผู้ซื้อจะบอกเลิกสัญญา
ไม่ได้ต้องรับเอาไว้ และชำระราคาตามส่วนเว้นแต่การขาดการดบกพร่องหรือถ้าจำนวนนั้น
ถึงขนาดที่ว่าผู้ซื้อทราบก่อนเข้าทำสัญญา ก็คงไม่ทำสัญญาดังกล่าว รวมทั้งการเช่าทรัพย์ตาม
มาตรา 549 ให้ใช้หลักในเรื่องซื้อขายโดยอนุโลม เป็นต้น

ถ้าเป็นกรณีที่สัญญานั้นมีลักษณะของข้อสัญญาหลายข้อมีบัญญัติว่าถ้าผิดสัญญาข้อใดข้อหนึ่ง
จะเลิกสัญญาได้หรือไม่^{๕๕} ในเรื่องนี้ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้ให้ความเห็นว่า การไม่
ชำระหนี้ไม่ได้มีความหมายจำกัดเฉพาะการไม่ชำระหนี้เลย การชำระหนี้ล่าช้า หรือชำระหนี้

๒๙. ศักดิ์ สนองชาติ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรม

และสัญญา แก้ไขเพิ่มเติม พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2529)
, หน้า 448.

ไม่ถูกต้อง ก็เป็นการไม่ชำระหนี้เหมือนกัน ตามมาตรา 215, 381 การที่ได้ทำสัญญากันไว้หลายข้อหมายความว่า ต้องการให้ปฏิบัติตามสัญญาเหล่านั้นหมดทุกข้อ ถ้าผิดสัญญาแม้แต่ข้อเดียวก็เป็น การไม่ชำระหนี้เหมือนกัน จึงอาจใช้สิทธิตามมาตรา 387 เพื่อเลิกสัญญาเสียก็ได้³⁰ ในกรณีนี้ด้วยความเคารพอย่างสูง สำหรับความเห็นของผู้เขียน เห็นว่า ถ้าพิจารณาแต่ละข้อของข้อกำหนดในสัญญาแล้ว ข้อที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่าฝืนกระทำไป เมื่อดูตามเนื้อหาของหมดของสัญญาแล้ว การฝ่าฝืนนั้นมิได้ทำให้สัญญาถึงกับจะทำการชำระหนี้ไม่ได้ หรือแม้จะชำระหนี้ไป ก็ไม่ได้ก่อความเสียหายแก่คู่สัญญาอีกฝ่ายมากนัก ก็ไม่น่าที่จะต้องถึงกับมีการเลิกสัญญาต่อกันก็ เพียงแต่ชำระหนี้ตามสัญญาข้อที่สมบูรณ์ และข้อที่ผิดสัญญานั้นให้มีการชดเชยค่าสินไหมทดแทนไป เช่น สัญญาเช่าอนุญาตให้ผู้เช่าเอาทรัพย์สินที่เช่าออกให้เช่าช่วงได้ แต่เมื่อให้เช่าช่วงแล้ว ต้องแจ้งให้ผู้ให้เช่าทราบ ปรากฏว่าผู้เช่าเอาทรัพย์สินที่เช่าให้เช่าช่วงและมิได้บอกให้ผู้ให้เช่าทราบ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า การที่ผู้เช่าทำผิดข้อสัญญาดังกล่าว ไม่ทำให้ผู้เช่ามีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้ เพราะข้อสัญญาดังกล่าวไม่มีสาระสำคัญถึงขนาดที่จะให้สิทธิผู้ให้เช่าบอกเลิกสัญญาได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1803/2500)³¹ จากคำพิพากษานี้พอจะพิจารณาได้ว่า ถ้าผู้ให้เช่าต้องการที่จะมีสิทธิเลิกสัญญา แม้ว่าผู้เช่าจะทำผิดสัญญาในข้อที่ไม่เป็นสาระสำคัญ ก็ควรจะระบุให้ผู้ให้เช่าเงินในสัญญาดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 540/2504³² พอจะสนับสนุนข้อพิจารณา ซึ่งศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้ตอนหนึ่งว่า "ข้อความในสัญญาอาจมี 2 ประการ คือ ข้อกำหนดอันเป็นสาระสำคัญในการแสดงเจตนาตกลงกันประการหนึ่ง กับข้อกำหนดอันเป็นแต่เพียง เหตุวิธีการที่จะนำไปสู่ข้อตกลงที่เป็นสาระสำคัญแห่งข้อตกลงนั้นอีกประการหนึ่ง

³⁰ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้, หน้า 425.

³¹ ระหว่าง นางฉวย กรแก้ว เจตน์ นายถ้อยเม้ง แซ่เล่า จาเลย

³² ระหว่าง พนักงานอัยการจังหวัดชัยภูมิ เจตน์ นางทองม้วน มีทิศ

จาเลย

การไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงประการหลังนี้ หากทำให้คู่กรณีตกเป็นผู้ผิดสัญญาไม่ ถ้าจะต้องรับผิดชอบก็เพียงแต่ชดเชยค่าเสียหายอันเกิดแต่การนั้นเท่านั้น"

2. การที่เจ้าหนี้มีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้นั้น ถ้าเป็นสัญญาที่ไม่ได้กำหนดระยะเวลาไว้แน่นอนแล้ว เจ้าหนี้ต้องบอกกล่าวโดยกำหนดระยะเวลาพอสมควรให้ลูกหนี้ทราบก่อน และถ้าลูกยังไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้ภายในระยะเวลาที่กำหนดนั้นอีก เจ้าหนี้จึงจะมีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้ เช่น โจทก์และจำเลยทำสัญญาขายเรือนกัน ฝ่ายผู้ซื้อจะนัดชำระเงินภายใน 2 เดือน ครั้นครบกำหนดแล้วผู้ซื้อก็ยังมิได้ชำระเงินดังนี้ ผู้ขายจะบอกเลิกสัญญานั้นเสียทีเดียวยังไม่ได้ จะต้องบอกกล่าวให้ชำระหนี้ภายในระยะเวลาอันสมควรตามประมวลกฎหมายแพ่งฯ มาตรา 387 เสียก่อน เว้นแต่จะปรากฏว่าคู่สัญญากำหนดเวลาดังกล่าวเป็นสาระสำคัญ เพื่อความสำเร็จของวัตถุประสงค์ในการทำสัญญาตามมาตรา 388

พิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าตามมาตรา 388³⁴ นี้ กล่าวถึงวัตถุประสงค์แห่งสัญญาเฉพาะกรณีเรื่อง ระยะเวลาชำระหนี้เท่านั้น แต่ไม่ได้กล่าวถึงสถานที่ชำระหนี้เอาไว้ จึงมี ปัญหาที่จะพิจารณาคือ ถ้าโดยสภาพหรือเจตนาที่คู่กรณีแสดงไว้แล้ว จะเป็นผลสำเร็จได้ ถ้าแต่ด้วยการชำระหนี้ ณ สถานที่ที่กำหนด ถ้าฝ่ายลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ณ สถานที่ที่กำหนด คู่สัญญาฝ่ายเจ้าหนี้จะมีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้หรือไม่และถ้ามีสิทธิจะบอกเลิกสัญญาได้ทันที หรือต้องบอกกล่าวก่อน ปัญหาขอยกคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 15/2497 ขึ้นประกอบการพิจารณา ด้วย คือ ทำสัญญาประนีประนอมต่อพนักงานอำเภอให้เช่าโกดังที่จำเลยยึดไว้ทำค้างดอกเบี้ย

33 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 771/2494 ระหว่างนายทองดี ระวังสัตย์ โจทก์ นางเจลิยา พันธุ์สังข์ จำเลย

34 มาตรา 388 "ถ้าวัตถุประสงค์แห่งสัญญานั้น ว่าโดยสภาพหรือโดยเจตนาที่คู่สัญญาได้แสดงไว้ จะเป็นผลสำเร็จได้แต่ด้วยการชำระหนี้ ณ ระยะเวลาที่กำหนดไว้ หรือภายในระยะเวลาอันใดอันหนึ่ง ซึ่งกำหนดไว้ก็ดี และกำหนดเวลาหรือระยะเวลาอันนั้นได้ล่วงพ้นไปโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มิได้ชำระหนี้ไซ้ ท่านว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะเลิกสัญญานั้นเสียก็ได้ มิต้องบอกกล่าวล่วงหน้าไว้ก่อนหน้านั้นเลย"

แต่ไม่ระบุให้ชำระเงินที่ไหน แม้จะยังไม่ได้ชำระเงินกันตามสัญญา ก็ไม่เป็นเหตุให้สัญญานี้
เลิกไป จำเลยยังมีความผูกพันที่จะต้องให้ที่นั้นอยู่

บรรณาธิการหนังสือคำพิพากษาศาลฎีกาได้บันทึกหมายเหตุท้ายคำพิพากษานี้ว่า 35

"การชำระหนี้จะต้องกระทำ ณ ที่ใดนั้น มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและ
พาณิชย์ มาตรา 324 ซึ่งสำหรับการชำระเงินอย่างใดคนหนึ่งคือ ชำระ ณ ภูมิลำเนาของเจ้าหนี้
..... เพราะฉะนั้นการที่โจทก์ว่าได้นำเงินไปชำระที่บ้านผู้ให้กู้บ้าน จึงไม่เข้าที่ที่
จำเลยผู้เป็นเจ้าหนี้จะต้องไปรับชำระหนี้ แต่แม้ยังถือไม่ได้ว่าโจทก์ได้ชำระหนี้แล้ว การที่โจทก์
ยังไม่ได้ชำระหนี้ก็ไม่เป็นเหตุให้สัญญาประนีประนอมเลิกไป เหตุที่จะเลิกสัญญาได้แต่ตามมาตรา
386, 387, 388, 389 หรือตามที่บทมาตรารอื่น ๆ ในเอกเทศสัญญาจะบัญญัติไว้โดยเฉพาะ
เท่านั้น ไม่เข้าว่าเมื่อฝ่ายหนึ่งผิดสัญญาแล้ว สัญญาจะเลิกไปเองในดัว ฉะนั้นจำเลยยังมีสิทธิ
เรียกร้องให้จำเลยปฏิบัติตามสัญญาได้อยู่ เมื่อจำเลยปฏิเสธไม่ยอมชำระหนี้ตามสัญญา ศาลก็
บังคับได้"

จากคำพิพากษานี้ พอที่จะตอบปัญหาในเรื่องเหตุบัญญัติของการเลิกสัญญาในกรณี
ลูกหนี้ไม่ได้ชำระหนี้ให้ตรงตามวัตถุประสงค์แห่งสัญญาในเรื่องสถานที่ชำระหนี้ไว้ได้ดังนี้ :-

ก) ถึงแม้ว่าสัญญาจะไม่ได้กำหนดสถานที่ชำระหนี้เอาไว้

กฎหมายก็ได้หาทางเยียวยาเอาไว้ในเรื่องการไม่ชำระหนี้ตามมาตรา 324 แล้ว นั่นคือแม้ว่า
สัญญาจะไม่ได้กำหนดสถานที่ชำระหนี้เอาไว้ก็ให้ชำระหนี้ ณ สถานที่ ซึ่งเป็นภูมิลำเนาของเจ้าหนี้

ข) ในเรื่องวัตถุประสงค์แห่งสัญญา เป็นเรื่องเวลาชำระหนี้

ตามมาตรา 388 ถ้าเป็นสัญญาที่กำหนดเวลาไว้แน่นอนตามวันแห่งปฏิทินแล้ว และคู่สัญญาฝ่าย
ลูกหนี้มิได้ชำระหนี้ตามเวลาดังกล่าว คู่สัญญาฝ่ายเจ้าหนี้ที่สามารถบอกเลิกสัญญาได้ทันทีโดย
ไม่ต้องบอกกล่าวก่อน อาจจะแสดงให้เห็นได้ว่า ถ้าเป็นเรื่องวัตถุประสงค์แห่งสัญญาในเรื่องอื่น ๆ
เช่น สถานที่ชำระหนี้ ถ้าไม่ชำระหนี้ตามสถานที่ที่กำหนดไว้ในสัญญา หรือ ณ ภูมิลำเนาของ
เจ้าหนี้ในกรณีสัญญาไม่ได้กำหนดสถานที่ชำระหนี้ไว้ ก็ต้องบอกกล่าวให้คู่สัญญาฝ่ายลูกหนี้มาทำการ
ชำระหนี้ก่อน ถ้าลูกหนี้ฝ่าฝืน จึงบอกเลิกสัญญาได้

35
จัดพิมพ์โดย กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ หมายเลขคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 15/2497 หน้า 15.

ค) มีปัญหาว่า ถ้าสถานที่ชำระหนี้เป็นสาระสำคัญของสัญญา คือ ถ้าผิดสถานที่แล้วการชำระหนี้เป็นอันไร้ประโยชน์แก่เจ้าหนี้ เจ้าหนี้จะเลิกสัญญาได้ทันที ๖ โดยไม่ต้องบอกกล่าวก่อนได้หรือไม่ เช่น ตาไปจ้างแดงตัดเสื้อผ้าเพื่อจะชี้แสดงละคร ณ ว่างละครแห่งชาติ ๖ โดยกำหนดให้ส่งเสื้อผ้าในวันที่จะชี้แสดง คือวันที่ 1 ตุลาคม ๖ ว่างละครแห่งชาติ ๖ ปรากฏว่าแดงนำเสื้อผ้าไปส่งตามวันเวลานั้นแต่นำไปส่งที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ ดวงจึงไม่มีเสื้อผ้าชี้แสดงการชำระหนี้ผิดสถานที่ของแดง เป็นอันไร้ประโยชน์แก่ตาแล้ว ผู้เขียนเห็นว่า แม้จะเข้าเป็นการชำระหนี้เป็นพันวิสัยตามมาตรา 389 ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

3) การชำระหนี้เป็นพันวิสัย เพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งอันจะพาชลูกหนี้ได้ เจ้าหนี้มีสิทธิเลิกสัญญาได้ ตามบทบัญญัติในมาตรา 36 ๖ โดยมีหลักเกณฑ์ต่อไปนี้เป็นค้อ :-

ก) การชำระหนี้เป็นการพันวิสัยทั้งหมด หรือบางส่วนภายหลังที่ได้อ่อน

ข) การพันวิสัยไม่ว่าด้วยเหตุอย่างใด ๆ ก็ตามเป็นความผิดอันจะพาชลูกหนี้ได้

ค) คู่สัญญาฝ่ายเจ้าหนี้มีสิทธิบอกเลิกสัญญา ดังได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่า ถ้าการชำระหนี้กลายเป็นพันวิสัย ๖ โดยลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ มาตรา 218 บัญญัติว่าลูกหนี้ต้องรับผิดชอบทดแทนความเสียหายแก่เจ้าหนี้ ถ้าพันวิสัยแต่บางส่วน และส่วนที่ยังเป็นวิสัยที่จะหาได้เป็นอันไร้ประโยชน์แก่เจ้าหนี้ เจ้าหนี้จะไม่ยอมรับส่วนที่ยังพอชำระหนี้ได้ แล้วเรียกค่าเสียหายรวมทั้งหมดได้ แต่เนกรีกการเลิกสัญญา

36 มาตรา 389 "ถ้าการชำระหนี้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนกลายเป็นพันวิสัยเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งอันจะพาชลูกหนี้ได้ เจ้าหนี้จะเลิกสัญญานั้นเสียก็ได้"

ตามมาตรา 389 นี้ ไม่น่าถึงขั้นข้อที่ว่า การชำระหนี้ส่วนที่ยังเป็นหนี้จะทำได้นั้นยังเป็นประ
ยาศน์แก่เจ้าหนี้อยู่หรือไม่ ศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศภัทย์ ได้อธิบายว่า ถ้าการชำระหนี้กลายเป็น
หนี้เพียงบางส่วน ภายพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบหรืออาชญากรรมได้ แม้ส่วนที่ยังเป็นหนี้
จะทำได้ยังเป็นประยาศน์แก่เจ้าหนี้ก็ตาม เจ้าหนี้ก็เลิกสัญญาได้ ทั้งนี้ เนื่องมาจากเหตุผลที่ว่า

1. ตามปกติการเลิกสัญญานั้นมีในสัญญาต่างตอบแทนเป็นส่วนมาก หากลูกหนี
 ทำให้การชำระหนี้ของตนไม่เป็นผลตายไม่มีข้อแก้ตัวให้พ้นความรับผิดชอบแล้ว ก็ไม่มีเหตุที่จะเรียกให้
 เจ้าหนี้ต้องชำระหนี้ตอบแทนในส่วนที่เจ้าหนี้ผูกพันจะต้องชำระ (มาตรา 369)
2. มีหลักอยู่ว่าจะบังคับให้เจ้าหนี้ชำระหนี้แต่บางส่วนไม่ได้

(มาตรา 320)

ด้วยเหตุผลทั้งสองประการข้างต้นนี้ บทบัญญัติมาตรา 389 จึงให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ที่จะ
เลือกว่าจะ行使สิทธิเลิกสัญญาหรือว่าจะให้ลูกหนี้ชำระหนี้ในส่วนที่ยังเป็นหนี้ที่จะชำระได้อยู่³⁷
สำหรับในส่วนจะเรียกค่าเสียหายได้เพียงไรหรือไม่ต้องพิจารณาตามมาตรา 218 อีกส่วนหนึ่ง
ต่างหาก

จากที่ได้กล่าวมาในข้อ (ก), (ข) และ (ค) เป็นหัวข้อใหญ่ 3 เรื่อง ที่ทำให้สัญญา
ไม่สามารถดำเนินไปจนบรรลุวัตถุประสงค์แห่งสัญญาที่คู่สัญญาได้กำหนดไว้ กฎหมายก็ได้หาทาง
เยียวยาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่กรณีมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การเลิกสัญญาก็เป็นวิธีหนึ่ง
ที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับเป็นสิทธิของเจ้าหนี้ที่จะเลือกใช้หรือไม่ก็ได้ ภายใต้วงหลักกว้าง ๆ
ไว้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 386-394 เพราะคู่กรณีอาจตกลงกันทำสัญญา
นอกเหนือจากที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ ซึ่งถ้าไม่มีข้อสัญญาบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นแล้ว การเลิกสัญญา
ก็คงต้องบังคับกันตามหลักทั่วไปดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 386-394 ฉะนั้น ในการตีความเรื่อง
ผลทางกฎหมายของการเลิกสัญญาตามหัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้เขียนจึงหมายถึงการเลิกสัญญา
ตามบทบัญญัติทั่วไปที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 386-394

37 จิตติ ดิงศภัทย์ , ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1 มาตรา 354
ถึง 452 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้ พิมพ์ครั้งที่ 4 (โครงการตำรา คณะกรรมการสัมมนาวิจัย
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 101.

1.2.1 ความหมายของการเลิกสัญญา (rescission of contract)

ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า เมื่อสัญญาเกิดขึ้นผูกพันคู่สัญญาแล้ว ก็ย่อมมีหน้าที่คู่สัญญาจะต้องชำระกันตามนั้น แม้จะไม่ชำระหนี้จนได้ชื่อว่ามีการผิดสัญญาเกิดขึ้นแล้ว สัญญานั้นก็ยังไม่ระงับไป เจ้าหนี้ซึ่งเป็นฝ่ายที่ไม่ผิดสัญญาก็มีสิทธิขอให้บังคับลูกหนี้ให้ชำระหนี้ตามสัญญาได้ (มาตรา 213) โดยอาศัยอำนาจแห่งมูลหนี้อันเกิดจากสัญญา (มาตรา 194) ถ้าจะให้สัญญาชำระงับไปเองในทันทีที่มีการไม่ชำระหนี้ อาจไม่ตรงกับความประสงค์ของเจ้าหนี้ได้ เหตุนี้กฎหมายจึงเห็นว่าควรจะให้เจ้าหนี้ที่จะเลือกเอาในทางที่จะถือว่าสัญญายังคงมีอยู่ และบังคับให้ชำระหนี้ตามสัญญา หรือจะเลือกเอาในทางเลิกสัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ๖ โดยวิธีการให้เจ้าหนี้แสดงเจตนาเลิกสัญญา ถ้าประสงค์เช่นนั้น มิฉะนั้นก็ต้องถือว่าสัญญายังคงมีผลผูกพันอยู่ ถ้าเจ้าหนี้เลือกเอาในทางบังคับตามสัญญาโดยไม่บอกเลิกสัญญา เจ้าหนี้ก็อาจเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้แก่ตนได้ในขณะเดียวกันถ้าเป็นสัญญาดังตาแทน เจ้าหนี้เองก็อาจจะต้องมีหนี้ที่จะต้องชำระแก่ลูกหนี้ด้วยเช่นกัน ในทางตรงกันข้ามถ้าเจ้าหนี้เลือกเอาในทางเลิกสัญญา เจ้าหนี้ไม่ต้องชำระหนี้ของตนเป็นลูกหนี้ อยู่ในขณะเดียวกันก็ไม่มีสิทธิที่จะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตามสัญญา เช่นเดียวกันเพราะสิ้นความผูกพันกันแล้ว คงได้แต่กลับคืนสู่ฐานะเดิมและอาจเรียกค่าเสียหายได้ ฉะนั้น หากเจ้าหนี้ได้แสดงเจตนาจนมีผลเป็นการเลิกสัญญาแล้ว จะกลับเรียกให้ชำระหนี้เดิมอีกไม่ได้โดยมีหลักเกณฑ์กำหนดไว้ว่า จะถอนการแสดงเจตนาที่มีผลเป็นการเลิกสัญญาแล้วไม่ได้

การเลิกสัญญามีความหมายได้หลายความหมาย ๖ โดยแต่ละความหมายจะมีผลตามกฎหมายที่ต่างกัน ซึ่งจะพิจารณาตยคานึงถึงลักษณะของสัญญาดังนี้คือ :-

ก) การเลิกสัญญาสำหรับสัญญาที่กำหนดให้คู่กรณีปฏิบัติครั้งหนึ่งคราวเดียวหมายถึงว่า การชำระหนี้ตามสัญญานั้นกระทำครั้งเดียวก็สำเร็จตามวัตถุประสงค์แห่งสัญญานั้น เช่น สัญญาซื้อขาย เมื่อผู้ขายโอนสิทธิ์และส่งมอบทรัพย์สินที่ขายแล้ว และผู้ซื้อชำระราคาแล้ว สัญญาสิ้นสุดลงบังคับ อย่างไรก็ตามถ้าเป็นการซื้อขายเงินผ่อน แต่เมื่อผู้ขายมีหนี้

ต้องปฏิบัติครั้งเดียวก็ถือว่า เป็นสัญญาที่อยู่ในประเภทตามความเห็นของ ศาสตราจารย์ ดร. จิต เศรษฐบุตร³⁸³ ซึ่งสัญญาประเภทนี้ ถ้าคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ชำระหนี้ หรือการชำระหนี้ เป็นหนี้วิสัย เพราะความผิดของคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือมีข้อตกลงกันไว้ ระหว่างคู่สัญญาว่า หากมีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้น คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจบอกเลิกสัญญาได้ตั้งนี้ คู่สัญญาอีก ฝ่ายบอกเลิกสัญญาได้ ๖ โดยการเลิกสัญญานั้นจะมีผลย้อนหลัง ไปจนถึงเวลาที่ทำสัญญากัน ทำให้คู่ สัญญาจะต้องกลับสู่ฐานะที่เป็นอยู่เดิม การเลิกสัญญาในความหมายดังกล่าวนี้หมายถึงการทำลาย (to reseind) สัญญาโดยคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำการบอกเลิกเพื่อให้มีผลย้อนหลัง ไปจนถึง เวลาทำสัญญา

ข) การเลิกสัญญาสำหรับสัญญาที่ก่อนนี้ให้คู่สัญญาทั้งสองฝ่าย ปฏิบัติ เป็นระยะช่วง ๆ กันไปตลอดระยะเวลาหนึ่ง หมายความว่า การชำระหนี้สัญญาที่ก่อนนั้นกระทำ หลายครั้งตามระยะเวลาหนึ่งของสัญญา แล้วสัญญาก็สิ้นสุดลง เช่น สัญญาเช่าห้องพักเป็นระยะ เวลา 1 ปีกำหนดชำระค่าเช่าเป็นรายเดือน ชาดส่งค่าเช่าเดือนใดก็ต้องออกจากห้องเช่าทันที นั่นคือถ้ายังเสียค่าเช่าอยู่ก็ได้อยู่ในห้องพักนั้นต่อไป แต่ถ้าขาดส่ง เมื่อใดก็ต้องออกจากห้องพัก แต่ถ้าผู้ให้เช่าไม่ได้กำหนดเวลาสิ้นสุดของสัญญาไว้ ตามหลักกฎหมายในเรื่องการเช่า มาตรา 566 ได้บัญญัติว่า คู่สัญญาจะบอกเลิกการเช่าได้ ๖ โดยบอกกล่าวล่วงหน้า ก็จะไม่เลิกสัญญาภายใน กำหนดเวลาเท่าใด และเมื่อถึงกำหนดเวลานั้น สัญญาจะสิ้นสุดลง นั่นคือสัญญาสิ้นสุด ๖ โดยไม่มีผล บังคับในอนาคต ไม่มีการย้อนหลัง นั่นคือไม่มีการกลับคืนสู่ฐานะเดิม จากตัวอย่าง เรื่องการเช่า ห้องพักถ้าไม่ได้กำหนดเวลาสิ้นสุดไว้ ผู้เช่าก็เสียค่าเช่าให้ทุกเดือน ต่อมาขาดส่งค่าเช่า ผู้ ๖ ให้เช่าจึงให้เวลาว่าถ้าภายใน 15 วัน ไม่นำค่าเช่ามาชำระจะต้องออกจากห้องพัก และเมื่อ ถึงกำหนดผู้เช่าก็ไม่ชำระค่าเช่าอีก สัญญาเช่าก็สิ้นสุดลง ไม่มีการเช่ากันอีกต่อไป คือระงับ ความผูกพันในอนาคตส่วนค่าเช่าที่ได้ชำระให้กันมาแล้วนั้น ก็ถือว่าได้มีการชำระหนี้กันเป็นช่วง ๆ

383

จิต เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้, หน้า 352.

แล้ว สิ้นสุดไปแต่ละเดือน ดังนั้นการเลิกสัญญาประเภทนี้ไม่มีการกลับคืนสู่ฐานะเดิมเหมือนสัญญาประเภทแรก³⁹ การเลิกสัญญาในความหมายข้อนี้ในศัพท์ภาษาอังกฤษเรียกว่า "to terminate" ซึ่งหมายความว่า การบอกเลิกนั้นทำให้สัญญาสิ้นสุดโดยไม่มีผลบังคับย้อนอดีตต่อไป ไม่มีการย้อนหลัง

1.2.2 มูลเหตุและเจตนาในการเลิกสัญญา

เหตุแห่งการเลิกสัญญา ตามหลักทั่วไปนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นก็เพราะมีการไม่ชำระหนี้ตามที่กำหนดไว้ในสัญญา หรือ การชำระหนี้จนพ้นวิสัยลงทั้งหมดหรือแต่บางส่วน พอดีแบ่งออกได้ 2 สาเหตุ คือ :-

ก) เหตุแห่งการเลิกสัญญานั้น คู่สัญญาได้ตกลงกำหนดไว้ในสัญญา ส่วนใหญ่อาจจะเป็นสาเหตุที่คู่กรณีได้ตกลงกันกำหนดขึ้นนอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติไว้ ตามหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนา (The sanctity of contract) แต่ทั้งนี้จะต้องอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย คือไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน เช่น ในสัญญาซื้อขาย โดยมีเงื่อนไขการโอนกรรมสิทธิ์ตาม บ.พ.พ. มาตรา 459 นั้น คู่สัญญาจะตกลง

³⁹ การสิ้นสุดของสัญญาประเภทที่สองนี้เป็นเพราะ

(1) ลักษณะของสัญญาที่ก่อนหน้าให้คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายปฏิบัติเป็นระยะช่วง ๆ กันไป ตลอดระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งโดยมากมักจะกำหนดระยะเวลาสิ้นสุดของสัญญาไว้ เช่น สัญญาเช่าทรัพย์ สัญญาจ้างแรงงาน คู่สัญญาได้ตกลงเช่าทรัพย์หรือจ้างแรงงานกันเป็นระยะเวลา 2 ปี เมื่อครบเวลา 2 ปี สัญญาก็สิ้นสุดลง

(2) ถ้าสัญญาที่ก่อนหน้าให้คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายปฏิบัติเป็นระยะช่วง ๆ กันไป คู่สัญญาไม่ได้กำหนดระยะเวลาสิ้นสุดของสัญญาไว้ หลักการมีว่าถ้าคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความประสงค์จะเลิกสัญญาก็ย่อมทำได้โดยการบอกกล่าวล่วงหน้า ถ้าลักษณะของสัญญามีลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังกล่าวข้างต้นนี้แล้ว แม้จะไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายว่าไว้โดยเฉพาะก็ต้องบังคับตามนั้นก็ตาม ก็คงยึดถือหลักดังที่กล่าวข้างต้นนั้นด้วย กล่าวคือ ถ้าในสัญญากำหนดระยะเวลาสิ้นสุดลงไว้ สัญญาก็สิ้นสุดตามระยะเวลานั้น โดยไม่ต้องมีการบอกเลิกสัญญา แต่ถ้าไม่ได้กำหนดระยะเวลาสิ้นสุดไว้ คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็มีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้โดยบอกกล่าวล่วงหน้า

กันว่า หากทรัพย์สินที่ซื้อขายสัญญาซื้อขายต้องชำระราคาที่ซื้อขายจนครบอันเป็นการขัดต่อ ป.พ.พ. มาตรา 372 วรรคแรก ได้เพราะมาตรา 372 วรรคแรก ไม่เข้ากฎหมายอันเกี่ยวด้วยความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน คู่สัญญายอมตกลงกันเป็นอย่างอื่นได้

แต่มีข้อควรสังเกตุ คือ ถ้าการเลิกสัญญาเกิดจากการตกลงกันใหม่ เพื่อเลิกสัญญาที่ได้ทำกันไว้ การเลิกสัญญาด้วยวิธีนี้จะต้องทำคำเสนอ คำสนองขึ้นมาใหม่ แม้ว่าจะไม่มีเหตุที่จะเลิกสัญญาตามมาตรา 386 ดังนั้น เมื่อคำเสนอ คำสนองตรงกัน สัญญาก็เลิกตามที่ได้ตกลงกันใหม่ แต่ผลของการเลิกสัญญาในกรณีนี้อาจไม่เหมือนกัน ถ้าการเลิกสัญญาที่คู่สัญญาได้ทำข้อสัญญากันไว้ก่อนล่วงหน้า กล่าวคือ การเลิกสัญญาโดยการตกลงกันใหม่นั้น อาจจะคิดค่าเสียหายกันไม่ได้ ถ้าไม่ได้มีการตกลงกันไว้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 455/2506)

ข) เหตุแห่งการเลิกสัญญา โดยบทบัญญัติของกฎหมาย เป็นสิทธิที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่า เมื่อมีหรือไม่มีเหตุการณ์ หรือการกระทำใด ๆ ขึ้นให้คู่สัญญาฝ่ายใดมีสิทธิเลิกสัญญาได้⁴⁰ บทบัญญัติของกฎหมายที่ให้สิทธิเจ้าหนี้ในการที่จะบอกเลิกสัญญาที่บัญญัติไว้ที่ต่าง ๆ ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยอาจจะบัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะหนึ่งอันเป็นบททั่วไปและบัญญัติไว้เฉพาะในเอกเทศสัญญาแต่ละลักษณะว่า ถ้าเกิดข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นตามที่กฎหมายได้บัญญัติไว้แล้ว คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิที่จะบอกเลิกสัญญาได้

จุดมุ่งหมายในการเลิกสัญญา ก็เพื่อต้องการที่จะให้ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญาลิ้นสลดลงจนเมื่อไม่สามารถทำการชำระหนี้กันได้อีกต่อไป ก็จะต้องระงับตามสามัญสำนึกของบุคคลทั่วไปแล้วต่างก็หวังว่าสัญญาจะคงบรรลุวัตถุประสงค์ที่ประสงค์แห่งสัญญาที่คู่สัญญาต่างได้ตกลงกำหนดกันไว้ แต่เมื่อไม่สามารถดำเนินสัญญาให้ถึงจุดสิ้นสุดของสัญญาตามวิถีทางที่ควรจะเป็นได้แล้ว การเลิกสัญญา อาจจะเป็นวิถีทางสุดท้ายที่คู่สัญญาฝ่ายที่มีสิทธิที่จะ เลิกเลือกใช้ก็ได้

40

อนันต์ ใจสมุทร, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยสัญญา (มาตรา 159 ถึงมาตรา 394) (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์โดยแพรวพิทยา, 2514), หน้า 268

จากที่ได้กล่าวมาตั้งแต่ต้นของบทนี้จะทำให้เห็นลักษณะของสัญญาและความผูกพันตามสัญญาว่า การที่จะเกิดสัญญาขึ้นมาฉบับหนึ่งนั้นจะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ของกฎหมาย คือจะต้องมีคำเสนอ คำสนองผูกต้องตรงกัน แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา และต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน เมื่อสัญญาเกิดแล้วปกติสัญญาก็ดำเนินไปตามสภาพของสัญญาแต่ละชนิดนั้น ๆ มีการปฏิบัติตามข้อกำหนดในสัญญาชำระหนี้ต่อกัน สัญญาก็สิ้นผลบังคับไป แต่ปัจจุบันมีสัญญาหลากหลายที่ได้ปฏิบัติตามวิถีทางที่ควรจะเป็น เช่น ลูกหนี้ฝ่าฝืนข้อกำหนดในสัญญา ไม่ยอมปฏิบัติตามการชำระหนี้ บางครั้งก็มีเหตุการณ์แทรกซ้อนขึ้นมาทำให้ไม่สามารถปฏิบัติตามการชำระหนี้กันได้ ฯลฯ เจ้าหนี้ผู้มีสิทธิในสัญญาก็อาจจะร้องขอต่อศาลให้ทำการบังคับชำระหนี้ให้พร้อมทั้งขอให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนในการที่ลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามการชำระหนี้แก่ตน หรือเจ้าหนี้อาจจะเลือกในทางเลิกสัญญา มีผลให้ทั้งเจ้าหนี้และลูกหนี้กลับสู่ฐานะเดิม และยังไม่เสียสิทธิในการได้รับค่าสินไหมทดแทนอันเกิดจากการไม่ได้รับการชำระหนี้ด้วย

ซึ่งขอบเขตของวิทยานิพนธ์นี้ มุ่งเน้น ถึงผลทางกฎหมายของการเลิกสัญญา ตามบทบัญญัติในมาตรา 386-394 ซึ่งเป็นบทบัญญัติว่าด้วยเรื่องการเลิกสัญญาตามหลักทั่วไป ซึ่งสิทธิในการเลิกสัญญาอาจจะเกิดโดยข้อตกลงหรือข้อกฎหมายก็ได้ สำหรับสิทธิในการเลิกสัญญาที่เกิดโดยผลของกฎหมายนั้นต้องมีพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ได้ชื่อว่าผิดสัญญาด้วย เจ้าหนี้จึงจะใช้สิทธิเลิกสัญญาได้ เมื่อเลิกสัญญาแล้วผลของการเลิกสัญญาทำให้คู่สัญญาต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิม ซึ่งผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ในรายละเอียดในบทต่อ ๆ ไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย